

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання заочна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

В. о. завідувач кафедри

М. М. Логвин

„_____” _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***На тему “ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В
УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ”***

***зі спеціальності 242 “Туризм”
освітня програма “Туризм” ступеня бакалавра***

Виконавець роботи Тютюнник Маргарита Олександрівна

(підпис, дата)

Науковий керівник доц. Карпенко Ніна Миколаївна

(підпис, дата)

ПОЛТАВА – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ	5
1.1. Сутнісні характеристики, різновиди та суспільне значення гірського туризму	5
1.2. Чинники розвитку гірського туризму в Україні	15
1.3. Сучасні світові тенденції розвитку гірського туризму.....	26
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	37
2.1. Основні дестинації розвитку гірського туризму в Україні, що сформувалися у довоєнний період	37
2.2. Вплив гірського туризму на розвиток інфраструктури гірських регіонів.	52
2.3. Основні напрями вдосконалення розвитку гірського туризму в Україні..	58
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	73
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Гори є важливим туристичним напрямком в усьому світі, які приваблюють подорожуючих за їх мальовничу красу, спортивні об'єкти та багату культурну спадщину. Туризм є джерелом доходу та економічних можливостей для жителів віддалених сільських гірських регіонів, сприяє відродженню місцевих культурних традицій і збереженню унікальної гірської спадщини. Нові і інноваційні туристичні продукти можуть перетворити віддалені гірські регіони на привабливі для туристів напрямки.

Гірські регіони України є справжньою перлиною для туристів та любителів активного відпочинку. Ці величні природні об'єкти приваблюють мандрівників зачаровуючими пейзажами, унікальною флорою і фауною, а також широкими можливостями для різноманітних видів туризму.

Питанням розвитку гірського туризму присвячено праці українських та зарубіжних учених-теоретиків та практиків. Серед них М. Баймуратов, А. Бобкова, О. Серьогін, С. Чехович, Я. Шевченко, Н. Опанасюк, В. Цибух, В. Федорченко, І. Черніна та ін. Вагомий внесок у розвиток туризму на гірських територіях зробили українські вчені М. Орлатий та П. Каблук. Н. Музика та Ю. Самковський аналізують проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності та подають інформацію про створення в гірських регіонах широкої мережі туристичних маршрутів, описують інфраструктуру туристичних баз та притулків у горах. Водночас питання нормативно-правового регулювання туристичної діяльності в Україні ще не повністю вирішені.

Мета роботи полягає у вивченні стану розвитку гірського туризму у світі, аналіз шляхів його сучасного розвитку, окреслення повоєнних перспектив розвитку гірського туризму в нашій країні, зокрема. Досягнення поставленої мети забезпечується виконанням наступних завдань:

- вивчити сутнісні характеристики, різновиди та суспільне значення гірського туризму;
- дослідити чинники розвитку гірського туризму в Україні;

- розкрити сучасні світові тенденції розвитку гірського туризму;
- зробити оцінку основних DESTИНАЦІЙ розвитку гірського туризму в Україні, що сформувалися у довоєнний період;
- проаналізувати вплив гірського туризму на розвиток інфраструктури гірських регіонів;
- вивчити та запропонувати основні напрями вдосконалення розвитку гірського туризму в Україні.

Об’єктом дослідження є організаційно-економічні процеси дослідження розвитку гірського туризму. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку гірського туризму у світі та Україні.

Для розв’язання визначених завдань роботи, досягнення мети використовувався наступний комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема, методи системного аналізу, методи причинно-наслідкового аналізу, методи порівняльного аналізу, методи прямого структурного аналізу, узагальнення. За допомогою аналітичного методу здійснено підбір інформації за темою.

Інформаційною базою слугували: законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність у галузі туризму, матеріали Державної служби статистики України, Стратегія розвитку гірських територій, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем дослідження організації гірського туризму на регіональному рівні, публікації в наукових періодичних виданнях, матеріали науково-практичних конференцій, дані всесвітньої мережі Інтернет.

Окремі положення кваліфікаційної роботи були апробовані опубліковані в матеріалах кафедрального круглого столу студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2025» (м. Полтава, ПУЕТ, 2025 р.).

Структурно робота складається з двох розділів, вступу, висновків, переліку інформаційних джерел, додатків. У роботі налічується 9 рисунків, 2 таблиці, та 1 додаток (у ньому 1 рисунок), перелік інформаційних джерел налічує 61 найменування.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутнісні характеристики, різновиди та суспільне значення гірського туризму

У сучасних умовах розвитку України туристична галузь має значний потенціал для сприяння економічному зростанню. Вдосконалення форм та механізмів організації туристичної діяльності стає стратегічно важливим завданням. Пріоритети державної політики в туристичній галузі України включають підвищення ефективності інформаційно-комунікаційної інфраструктури, що передбачає розвиток сучасних технологій для популяризації туристичних послуг, створення онлайн-платформ, мобільних застосунків, інтеграцію інформаційних ресурсів. Важливим аспектом є наукове забезпечення туризму, яке полягає у дослідженнях потреб туристів і прогнозах розвитку галузі. Особлива увага приділяється удосконаленню системи підготовки кадрів через реформування освітніх програм. Усі ці заходи сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності української туристичної індустрії та формуванню позитивного іміджу країни.

Туризм як суспільне явище має давню історію та нині відіграє важливу роль у розвитку світової економіки, адже кожна країна має щось унікальне, що здатне зацікавити туристів. Україна, зі своїми унікальними природними та культурними багатствами, також привертає увагу іноземних гостей. Однак туристична галузь в Україні потребує активної підтримки з боку держави, адже її розвиток може стати ключовим драйвером економічного зростання, сприяти подоланню кризових явищ, забезпечувати фінансові ресурси для збереження природного середовища, розвитку соціальної інфраструктури та підтримки культурного різноманіття [21].

Україна має всі передумови для того, щоб стати заможною державою –

від вигідного географічного розташування до багатой культурної спадщини її народу. Проте туристична галузь наразі перебуває у вкрай занедбаному стані. Однією з ключових проблем є те, що державна влада не сприймає туризм як перспективний сектор, здатний забезпечити швидкий розвиток і значний економічний прибуток. Ті нечисленні зусилля, які сьогодні робляться для розвитку туризму, мають здебільшого поодинокий, нерегулярний характер, а багато проєктів залишаються незавершеними або навіть не переходять до стадії реалізації.

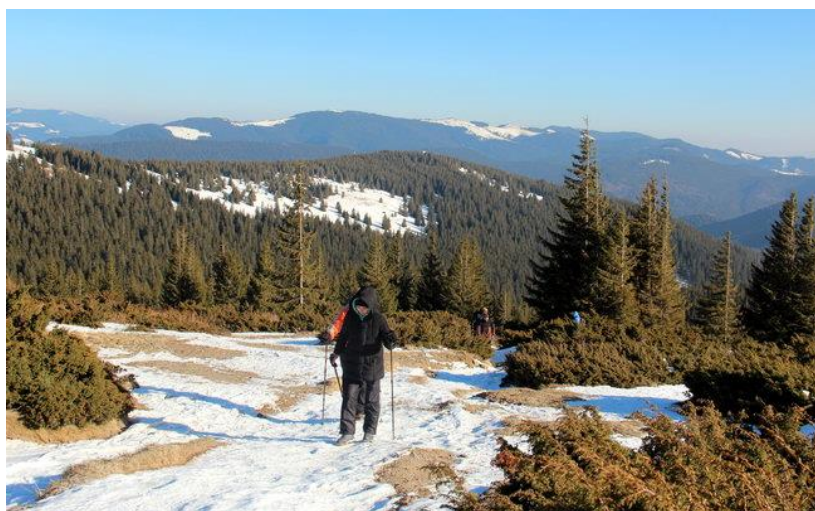

Рис. 1.1.1 Гірський туризм та його різновиди, за [21]

Гірський туризм – це вид активного відпочинку, що полягає в пішохідному пересуванні групи людей за визначеним маршрутом у гірській місцевості (див. рис. 1.1.1). Хоч під час гірського туризму можуть використовуватися елементи скелелазіння, його не варто плутати з альпінізмом. Основна відмінність полягає в цілях: альпіністи прагнуть підкорити вершину певної категорії складності, тоді як гірські туристи мають на меті пройти маршрут, що включає кілька перевалів і/або вершин із заданою категорією складності. Рівень складності маршруту визначається головним чином категорійністю перевалів, які він охоплює. Як правило, маршрути гірського туризму пролягають на висотах понад 2500-3000 м над рівнем моря, що створює додаткові труднощі, зокрема ризик розвитку гірської хвороби [21].

Гірський туризм є одним із найбільш популярних і розвинених видів спортивного туризму у світі, а також привабливим варіантом зимового

відпочинку. Цей вид активного відпочинку включає не лише катання на гірських лижах, сплави гірськими річками чи скелелазіння, але й так званий екологічний туризм (див. рис. 1.1.2), який передбачає знайомство з місцевою природою, флорою та фауною.

Гірський туризм охоплює прогулянки маршрутами, прокладеними в гірській місцевості, які можуть варіюватися від кількох кілометрів до багатоденних походів. Варто зазначити, що такі маршрути поділяються на шість категорій складності, кожна з яких вимагає різного рівня фізичної підготовки. Це робить гірський туризм доступним як для початківців, так і для досвідчених туристів, забезпечуючи їм унікальні можливості для активного відпочинку та єднання з природою (рис. 1.1.2) [51].

Рис. 1.1.2 Гірський туризм та його різновиди, за [51]

Гірський туризм в Україні поки що менш розвинений, ніж інші види туристичної індустрії. Це можна пояснити географічними та рельєфними особливостями країни, адже гори та гірські хребти різної складності є лише у двох регіонах – Карпатах і Кримському півострові.

Український гірський туризм має свою специфіку та яскраво виражену сезонність. Хоча рівень складності маршрутів у Карпатах і горах Криму не є високим, це має і свої переваги. Наприклад, ризик сходження лавин у Карпатах значно нижчий завдяки невеликій висоті гірських масивів, що робить ці маршрути більш безпечними для туристів.

Ця особливість може стати основою для розвитку гірського туризму в

Україні. Хоча він, ймовірно, не приваблюватиме професійних туристів, українські Карпати та гори Криму ідеально підходять для новачків, які лише починають знайомитися з гірським туризмом. Крім того, ці регіони можуть стати навчальною базою для освоєння базових навичок цього виду активного відпочинку. Хоча популярність гірського туризму, ймовірно, не зрівняється з гірськолижним відпочинком, у нього є всі шанси зайняти свою нішу та стати важливою складовою туристичної індустрії України [21].

Найбільші перспективи для розвитку гірського туризму в Україні має Карпатський регіон, де природні умови найбільш сприятливі для цього виду активного відпочинку. У період з пізньої весни до ранньої осені, коли в горах зникає сніговий покрив, займатися гірським туризмом можна без значних перешкод. Важливою перевагою Карпат є наявність мережі маршрутів, створених за останні десятиліття, які охоплюють різні рівні складності, що дозволяє залучати як початківців, так і більш досвідчених туристів.

Гірський туризм в Україні має потужний фундамент для подальшого розвитку. Цей фундамент утворюють кілька географічних локацій, таких як Карпати, які мають усі необхідні природні ресурси для популяризації цього виду туризму. Однак очевидним є те, що наступним важливим кроком у трансформації гірського туризму має стати створення сучасної інфраструктури. Інвестиції в облаштування туристичних маршрутів, будівництво кемпінгів, притулків та зручних транспортних сполучень дозволять розкрити весь потенціал Карпатського регіону та зробити гірський туризм в Україні ще привабливішим для відвідувачів.

Становлення гірськолижного відпочинку в Карпатах є яскравим прикладом успішного розвитку туристичної галузі. У зимовий період регіон переповнений відвідувачами, які обирають гірськолижний спорт або просто насолоджуються зимовими видами відпочинку. Для їхнього комфорту створено численні Інтернет-ресурси, пункти прокату одягу й обладнання, а також розвинену інфраструктуру, зокрема відомий гірськолижний курорт Буковель, який активно популяризує зимовий туризм.

Подібний підхід слід застосувати й для розвитку гірського туризму, особливо в Карпатах. Це передбачає цілеспрямовану підтримку з боку держави. Насамперед необхідно створити відповідну правову базу, яка сприятиме веденню бізнесу в туристичній сфері. Крім того, важливо уникати надмірного податкового й економічного навантаження на малий бізнес у регіоні, адже це може стати суттєвим бар'єром для розвитку. Це дозволить Карпатському регіону максимально реалізувати свій потенціал як всесезонної туристичної зони [49].

Гірський туризм і альпінізм – це різні види активного відпочинку, які часто плутають між собою. Незважаючи на те, що в гірському туризмі можуть використовуватися елементи скелелазіння, головна відмінність полягає в їхній меті. Головна відмінність полягає в тому, що шлях альпініста переважно вертикальний, а гірського туриста – горизонтальний.

Складність обох видів спорту вищих категорій практично однакова. Відомо, що гори є місцем підвищеної небезпеки, тому кожен учасник походу повинен бути готовим до різних ситуацій і правильно реагувати на них. В особливо екстремальних умовах важливо дотримуватись інструкцій керівника групи, який має необхідні знання та досвід для забезпечення безпеки всіх учасників [3].

Звичайно, подорож по горах це вкрай складний вид відпочинку. Але незважаючи на свій екстрим і небезпеки, гірський туризм неймовірно захоплюючий.

Сучасний розвиток туристичної сфери характеризується можливістю ефективного використання природних, історико-культурних та інфраструктурних ресурсів територій. Це стосується й гірських систем, які відіграють важливу роль у економічному та соціальному розвитку регіонів. Гірський туризм можна вважати одним із ключових чинників, що впливають на розвиток населених пунктів, територій та районів, розташованих у гірській місцевості.

Розвиток гірського туризму створює значний мультиплікаційний ефект

для ряду суміжних галузей національної економіки та сприяє підвищенню соціально-економічних показників територій. Гірський туризм є спеціалізованим видом, який може включати елементи екологічного, зеленого, лікувально-оздоровчого, спортивного та рекреаційного туризму (рис. 1.1.3).

Рис. 1.1.3 Елементи гірського туризму, складено авторкою

Гірські ландшафти давно привертають туристів усіх верств суспільства. Вони зацікавлені в самобутніх традиціях місцевого населення, можливостях для активного відпочинку та спорту на природі високогірних дестинацій. Ці унікальні особливості роблять гірський туризм привабливим як для внутрішніх, так і для міжнародних туристів.

Гори є домівкою для 15% населення світу та містять близько половини всіх світових осередків біорізноманіття. Вони відіграють важливу роль у економічному розвитку, і збереження гірських ландшафтів є одним із ключових завдань. Гірські напрямки приваблюють близько 15-20% світових туристичних потоків.

Згідно з доповіддю ЮНВТО, гірський туризм має значний потенціал для збереження природної та духовної спадщини, а також сприяє збереженню культурної різноманітності та традиційних звичаїв гірських народів. Туризм у гірських районах, особливо поєднаний із природою та сільським туризмом, може зробити суттєвий внесок у розвиток стійких продовольчих систем та

підвищити цінність місцевих продуктів [4]

Для розвитку сталого туризму в горах необхідно зменшити його негативний екологічний та соціальний вплив, а також вирішити питання, пов'язані зі зміною клімату. Пандемія COVID-19 призвела до значних змін у гірському туризмі, завдавши значних збитків місцевим громадам і бізнесу. Однак після пандемії спостерігається зростання інтересу до напрямків на відкритому повітрі та місць з меншою концентрацією туристів, що створює нові можливості для розвитку більш екологічного та сталого туризму. Це також дає змогу переглянути і адаптувати туристичні продукти та послуги відповідно до сучасних потреб і викликів [4].

Сьогодні гірські курорти значно розширили спектр своїх послуг, пропонуючи різноманітні варіанти відпочинку в гірській місцевості цілий рік. Літні пропозиції включають прогулянки, піший туризм, спостереження за птахами, рафтинг, катання на гірських велосипедах, а зимові – лижі, сноуборд, санки.

Гірський туризм у більшості випадків передбачає переміщення людей за спеціально прокладеними маршрутами у гірській місцевості, часто на значних висотах над рівнем моря.

Згідно з визначенням UNWTO, гірський туризм є видом туристичної діяльності, що здійснюється в певному географічно обмеженому просторі, наприклад, на пагорбах або в горах. Така діяльність базується на особливих характеристиках регіону, які включають унікальний ландшафт, топографію, клімат, біорізноманіття (флору та фауну), а також культурні особливості місцевої громади.

Гірський туризм охоплює широкий спектр активностей, спрямованих на задоволення потреб у перебуванні на відкритому повітрі та безпосередньому контакті з природою у вільний час. Це робить його важливим елементом сталого розвитку туризму, сприяючи збереженню природного середовища та підтримці місцевих громад [4].

Гірський туризм – це напрям активного відпочинку, який передбачає

подолання природного рельєфу з використанням фізичної сили та спеціального похідного спорядження. До стандартного спорядження належать спальний мішок, намети, туристичний рюкзак та інше необхідне обладнання. Цей вид туризму зазвичай здійснюється у теплу пору року, коли світловий день досить тривалий для проходження великих відстаней і ночівлі на маршруті.

У гірському туризмі подорожі найчастіше організовуються групами. Під час проходження маршрутів можуть використовуватися елементи скелелазіння, однак це не є основною складовою і не повинно плутати з альпінізмом.

Головні відмінності між гірським туризмом і альпінізмом полягають у цілях та особливостях активності. Гірський туризм спрямований на проходження маршруту певної категорії складності, який може включати декілька перевалів та/або вершин.

Таким чином, гірський туризм є менш технічно складним і більше зосереджується на тривалості маршруту та взаємодії з природою, тоді як альпінізм акцентує увагу на підкоренні вершин [21].

Складність маршрутів у гірському туризмі переважно визначається категоризацією гірських перевалів, що включені в маршрут. Довжина таких маршрутів може варіюватися від декількох кілометрів до багатоденних подорожей.

Варто зазначити, що існує шість категорій складності гірських туристичних маршрутів.

1. Перший рівень – найпростіший, доступний для новачків із мінімальною фізичною підготовкою. Такі маршрути зазвичай мають невеликі перепади висот і легко прохідні ділянки.

2. Другий рівень – передбачає проходження складніших перевалів і більших висот, вимагаючи базової фізичної підготовки.

3. Третій рівень – включає маршрути із значним підйомом, складними ділянками рельєфу та потребує досвіду і відповідного спорядження.

4. Четвертий рівень – характеризується високими перевалами, можливими ділянками зі скельними підйомами. Рекомендований для

підготовлених туристів із попереднім досвідом.

5. П'ятий рівень – складні маршрути, що включають перевали з технічними ділянками, вимагають від учасників хорошої фізичної форми та вміння користуватися альпіністським спорядженням.

6. Шостий рівень – найскладніші маршрути, що проходять через високогір'я із суворими умовами та потребують відмінної фізичної підготовки, технічних навичок і досвіду.

Кожен наступний рівень значно складніший за попередній, що підвищує вимоги до фізичної підготовки, досвіду, а також технічного забезпечення учасників. Вибір маршруту має здійснюватися з урахуванням рівня підготовки туристів та їхньої готовності до подолання певних складностей [51].

Гірський туризм відноситься до спортивних (активних, екстремальних) видів тому включає декілька підвидів (рис. 1.1.4). Цей вид туризму задовольняє потреби у проведенні вільного часу та дозволяє з користю для здоров'я. Він пропонує широкий спектр активностей для людей, які захоплюються активним відпочинком у горах, забезпечуючи можливість займатися різними видами спорту, що пов'язані з подоланням маршрутів на значних висотах.

Гірський туризм включає кілька напрямків [28, 38]:

1. Альпінізм – сходження на вершини гір зі спеціальним спорядженням.
2. Скелелазіння – подолання скельних ділянок із застосуванням технічних навичок і спеціального обладнання.

3. Трекінг (піші походи) – маршрути різної складності, що прокладаються через гірську місцевість.

4. Екстремальний туризм – активності з високим рівнем адреналіну, включаючи проходження небезпечних маршрутів.

5. Сплав по гірських річках – водний туризм із використанням спеціальних плавзасобів.

6. Екологічний туризм – наукові експедиції, спрямовані на вивчення природних особливостей гірської місцевості (мінерали, флору та фауну).

Кожен із цих напрямків має свої переваги та недоліки, залучаючи

прихильників, які розвивають і популяризують цей вид активного відпочинку. Завдяки різноманіттю напрямків гірського туризму, кожна людина може вибрати вид діяльності, що відповідає її особистим інтересам, фізичним можливостям і рівню підготовки.

альпінізм
• вид спорту і активного відпочинку, який має на меті сходження на вершини гір з подальшим спуском шляхом підйому або іншим шляхом;
гірськолижний туризм
• спуск з гір природними сніжними схилами або спеціально підготовленими трасами на лижах;
сноубординг
• спуск по снігу з гірських схилів на спеціально обладнаній дошці;
фріскінг
• спуск крутими непередбачуваними схилами зі складним рельєфом;
скітур
• гірський туризм з використанням лиж і спеціальних кріплень для підйому в гору;
лижний альпінізм
• сходження на гору з метою спуститися на лижах чи сноуборді
фрірайд
• спуск на лижах поза трасою. Спуски поза трасами, безумовно, є вершиною зимового відпочинку і одночасно заняттям непростим і небезпечним. Підвищені вимоги до техніки, особливо на складному снігу, стають серйозною перешкодою для тих, хто здійснює свої перші "нетрасові" кроки.
Параглайдинг
• є видом парашутного спорту, при якому здійснюється стрибок з парашутом з крутого укосу в тандемі з професійним пілотом-інструктором.
Маунтінбайкінг
• спуск з гірських вершин по стежках на велосипедах, стає все більш популярним, незважаючи на дороге обладнання

Рис. 1.1.4 Підвиди гірського туризму, за [28, 38]

Сучасні тенденції розвитку різних видів туризму та форм відпочинку дозволяють зауважити, що гірський туризм є одним із найбільш розвинених видів спортивного туризму у світі. Його доцільно розглядати як привабливий варіант для зимового і літнього відпочинку. Він включає і активний відпочинок у формі сплавів по гірських річках, катання на лижах або скелелазіння, і екологічний туризм, який полягає у знайомстві з місцевою природою, флорою та фауною. Гірські регіони приваблюють різноманітністю активностей: взимку це катання на лижах, сноуборді, зимові походи, а влітку – альпінізм, трекінг, гірські велосипеди, сплави на байдарках чи рафтах. Гірський туризм включає

культурно-історичну складову, адже такі місця часто багаті історією та традиціями, що дає можливість відвідати старовинні храми, етнічні поселення та музеї. Не менш важливий оздоровчий ефект: чисте гірське повітря, фізична активність та відсутність міського шуму сприяють покращенню фізичного і психічного стану. Водночас розвиток гірського туризму потребує значних інвестицій у безпеку, інфраструктуру, екологічну свідомість туристів і збереження унікальної природи гірських регіонів [4].

Таким чином, гірський туризм охоплює широкий спектр активностей, включаючи соціокультурну туристичну діяльність, альпінізм, походи, пригодницькі тури, їзду на велосипеді, огляд визначних пам'яток історії та культури, екскурсії, а також відпочинок на природі. У порівнянні з іншими напрямками туризму, такими як сра-туризм, туризм спадщини чи екскурсійний туризм, гірський туризм вирізняється поєднанням оздоровчого впливу та активного відпочинку.

У наступному підрозділі буде розглянуто чинники розвитку гірського туризму в Україні та його екологічні наслідки.

1.2. Чинники розвитку гірського туризму в Україні та його екологічні наслідки

Гірські території України мають значний потенціал для розвитку туризму завдяки унікальним природним ресурсам, культурно-історичній спадщині та різноманітним можливостям для активного і рекреаційного відпочинку. Однак туристична діяльність у цьому регіоні часто не відповідає принципам сталого розвитку, що призводить до негативних наслідків в екосистемах та місцевих громадах.

Проблема сталого розвитку туризму на гірських територіях України є надзвичайно важливою, оскільки збалансований підхід до туристичної

діяльності може стати ключовим фактором соціально-економічного прогресу. Така модель передбачає створення умов для задоволення рекреаційних потреб населення, збільшення бюджетних надходжень, стимулювання розвитку депресивних територій і, водночас, збереження природного середовища.

Реалізація принципів сталого туризму дозволить забезпечити не лише розвиток гірських регіонів України, а й їхнє збереження для майбутніх поколінь.

Основними передумовами розвитку туризму є наявність туристичних ресурсів та інфраструктури. До туристичних ресурсів належать природні чинники, такі як кліматичні умови, особливості рельєфу, наявність природних ландшафтів, флори та фауни. Ці фактори створюють базу для розвитку різноманітних видів туризму, зокрема гірського, рекреаційного чи екологічного.

Другим важливим чинником є стан розвитку туристичної інфраструктури, що включає:

- різноманітні заклади розміщення (економ-клас → преміум-сегмент);
- заклади харчування, які відповідають різним потребам та бюджетам;
- добре облаштовані лижні траси різної складності;
- широкий спектр додаткових послуг (оренда спорядження, екскурсії, транспортне сполучення).

Природні умови визначають потенціал регіону для розвитку туризму, однак саме рівень розвитку туристичної інфраструктури дозволяє реалізувати цей потенціал і зробити його доступним для туристів. Тому збалансований розвиток інфраструктури, орієнтований на комфорт і потреби туристів, є ключовим для підвищення привабливості туристичних напрямків [27].

Традиційна для гірської місцевості рекреаційна діяльність, що має сприятливі умови для розвитку в Українських Карпатах, сьогодні поступається в інвестиційній привабливості таким сферам, як лісозаготівля. Економічна слабкість гірських районів, обумовлена природними, географічними, історичними та іншими факторами, призвела до формування незадовільної

соціальної інфраструктури. Це створює несприятливе середовище для життєдіяльності місцевого населення та значно гірші соціально-економічні умови порівняно з рівнинними районами.

Як наслідок, відбуваються негативні явища: скорочення чисельності населення, зменшення народжуваності, високий рівень смертності, відтік населення через міграцію та загальне погіршення якості життя.

Тому саме туризм розглядається місцевими посадовими особами і бізнес-лідерами як ключовий інструмент економічного розвитку регіону. Добре організований туризм може слугувати додатковою діяльністю, яка сприятиме збалансуванню впливу інших галузей, що базуються на інтенсивному використанні природних ресурсів.

Розвиток туризму має потенціал не лише для зміцнення економіки регіону, але й для покращення соціальної інфраструктури, створення робочих місць, збереження природи через інтеграцію принципів сталого розвитку та підвищення якості життя місцевого населення. Це можливо за умови ефективної співпраці між владою, бізнесом і громадами, а також залучення інвестицій у туристичну інфраструктуру.

Кліматичні та природні умови Карпат сприяють розвитку різних видів туризму, які приваблюють туристів своїм розмаїттям і унікальними ландшафтами. На території Карпатського національного природного парку створено низку піших маршрутів, які дозволяють відвідувачам насолодитися природною красою регіону. Найпопулярніші з них:

- гірські маршрути: сходження на гору Говерлу та гору Піп Іван, прогулянки по Чорногірському хребту, зокрема від озера Несамовите до озера Марічейка.

- водні маршрути: сплави по мальовничому Дністровському каньйону, а також по річках Білий і Чорний Черемош, Прут та Лімниця.

- пішохідні маршрути: екскурсії полонинами Карпат, зокрема до Манявського водоспаду.

- лижні маршрути: спуски з гори Кукул та інших гірських локацій.

Карпати пропонують туристам широкий вибір активностей, серед яких особливе місце займають подорожі мальовничими ландшафтами, сплави по гірських річках та зимовий відпочинок. Таке розмаїття можливостей робить регіон ідеальним місцем для любителів природи, активного туризму та рекреації [16, 17]. На схилах Карпат сніг лежить до 5-ти місяців, що сприяє розвитку гірськолижного туризму.

Туристична діяльність та розвиток інфраструктури створюють значні загрози для довкілля, порівнянні з впливом промисловості чи урбанізації. За даними експертів, туризм спричиняє 5-7% деградації природного середовища. Основні проблеми включають забудову природних територій, забруднення, перевантаження екосистем та порушення балансу. Для мінімізації впливу необхідно впроваджувати екологічно безпечні технології, обмежувати доступ до чутливих зон, розвивати екотуризм і підвищувати екологічну свідомість туристів [17].

Із сферою туризму пов'язані наступні види шкідливих впливів [17]:

- забір землі й води (туристична інфраструктура займає великий простір і використовує значні об'єми води);
- забруднення повітря (автомобільний транспорт);
- забруднення поверхневих вод (стоки від готельних об'єктів);
- деградація ґрунтів і рослинності внаслідок витоупування й гірськолижних занять;
- зміни кількості тварин через полювання тварин у місцях антропопресії та їхня загибель для потреб туристичної гастрономії і сувенірного промислу [17].

Рекреаційно-туристична діяльність в Українських Карпатах завдає значної шкоди природному і культурному середовищу через інтенсивне будівництво туристичної інфраструктури, фрагментацію лісів та активну урбанізацію традиційних відпочинкових зон. У регіоні гостро постає проблема регулювання масового туризму, дотримання екологічних стандартів під час впровадження екотуристичних ініціатив, а також необхідність впровадження моделей сталого розвитку для мінімізації негативного впливу.

Вплив туризму на природне довкілля часто розглядається як «агресивний», особливо в гірських районах. Масовий туризм завдав значних змін таким гірським регіонам, як Альпи, Скелясті Гори, Західні Карпати, Гімалаї та Шотландські гори. Гірське середовище, через свою специфіку та різноманітність, є особливо уразливим до господарського впливу.

Одним із найбільш характерних процесів порушення рівноваги екосистем є знеліснення, викликане будівництвом гірськолижних трас, доріг та експансією туристичної забудови, що призводить до скорочення лісових та сільськогосподарських територій [15].

Разом з тим, туризм негативно впливає і на суспільно-культурне середовище – спостерігаються явища комерціалізації культури, втрата автентичності, погіршення якості життя місцевих мешканців (зростання злочинності, алкоголізм, проституція). Ці проблеми стали характерними для багатьох гірських туристичних регіонів [15].

Розвиток туризму тісно пов'язаний із станом природного середовища, тому важливим є планування туризму, яке дозволяє узгодити розвиток туризму із збереженням довкілля. У туристичних проектах необхідно враховувати як соціальні, так і екологічні наслідки. Залучення місцевої громади до планування туристичних об'єктів сприятиме більш ефективному управлінню та мінімізації негативних впливів на природу. Для охоронних територій (національних і ландшафтних парків) слід встановлювати туристичну ємність основних екосистем, гірських долин і хребтів [15].

У останні десятиліття спостерігається розвиток нових форм туризму, орієнтованих на зниження негативного впливу на природне середовище. В різних країнах впроваджуються програми, спрямовані на гармонізацію відносин між туризмом і природою, серед яких зелені туризм, екотуризм та зрівноважений туризм. Ці альтернативні підходи передбачають обмеження нової туристичної інфраструктури та активніше використання місцевих ресурсів – житла місцевих мешканців, екологічного транспорту та проєкологічних технологій. Важливим аспектом також є підвищення

екологічної свідомості як туристів, так і місцевих жителів. [15].

Карпатський регіон України, після спадного періоду 80-90-х років XX ст., у XXI ст. відновлює зростання туристичної активності. Зважаючи на задекларовані пріоритети сталого розвитку, постає необхідність розробки екологічних засад для розвитку туристичної галузі. Це включає оцінку природно-ресурсного потенціалу, визначення стійкості природних компонентів до туристичних навантажень, а також обґрунтування заходів щодо модернізації туристичних занять згідно з природоохоронними вимогами та інтересами місцевого населення й туристів. Українські Карпати, зокрема, сприяють розвитку сталого туризму, такого як екотуризм та сільський туризм [10, 15, 17].

Вплив туристичної діяльності на природне середовище в Українських Карпатах пов'язаний із [15]:

- туристичною інфраструктурою (транспортна, нічліжна, відпочинкова, гірськолижна) через створення антропогенно модифікованих гірських комплексів;
- забрудненням навколишнього середовища: поверхневих вод стоками з туристичних об'єктів, погіршення стану повітря в туристичних центрах через надмірне використання індивідуального автотранспорту;
- рекреаційною дигресією ґрунтово-рослинного покриву і рельєфу на гірськолижних спусках та пішохідних трасах.

Основні негативні наслідки туристичної діяльності для середовища Українських Карпат включають:

1. Інтенсивна забудова великих туристичних комплексів: Швидке будівництво великих гірськолижних комплексів, як «Буковель» на Івано-Франківщині, Мігієве на Буковині та Волосянка і Плай на Львівщині, призводить до значного впливу на природне середовище.
2. Збіднення традиційного ландшафту: урбаністична туристична забудова в сільських територіях з багатоповерховими готелями і базами відпочинку порушує малоповерховий стиль забудови, знижуючи естетичні властивості та природну гармонію територій. Ці тенденції характерні для туристичних

центрів: Яремча, Славське, Косів та багатьох закарпатських курортних селищ.

3. Антропогенне навантаження на природу – інтенсивне використання туристичних зон викликає вплив на рослинність і ґрунти. Це спостерігається поблизу популярних туристичних місць – гірських вершин Говерла та Петрос, водоспадів Пробій, Кам'янка, Манявський, а також природно-культурних об'єктів, таких як Манявський скит, Урицькі скелі та Скелі Довбуша у Бубнищі. Відчутне зростання антропопресії проявляється на стежках, магістральних дорогах і відпочинкових майданчиках [10, 15, 17].

В регіоні активно розбудовуються об'єкти малоформатної нічліжної бази – агрооселі, котеджі, міні-пансіонати. Ця забудова концентрується навколо населених пунктів та локалізується поблизу природних об'єктів – лісових масивів, долин гірських потоків. Експансія такої забудови призводить до витіснення сільськогосподарських угідь та зниження традиційного ландшафту.

Спостерігаються негативні наслідки від рекреаційно-туристичної діяльності на природне середовище: надмірне туристичне навантаження на ознакованих туристичних стежках, значне навантаження та засміченість найбільш відвідуваних місць у національних парках [15]:

- «Карпатський» – Говерла, Скелі Довбуша;
- «Синевир» – поблизу озера Синевир;
- «Сколівські Бескиди» – водоспад Кам'янка, Урицькі Скелі;
- навколо Вижницького національного природного парку – об'єкти Кам'яного кільця;
- у межах Поляницького регіонального ландшафтного парку – комплекс Скель Довбуша.

Часто екотуристичні ініціативи в Українських Карпатах перетворюються у різновид масового туризму [10, 15, 17]. Екоосвітні стежки в національних природних і регіональних ландшафтних парках не завжди виконують свої функції, туристичні потоки не регулюються, а деградований стан стежок створює негативний імідж карпатського екотуризму. Доступ до визначних об'єктів призвів до надмірної кількості гастрономічних і нічліжних об'єктів.

Бажання залучити туристів змушує відкривати доступ до цінних природних територій для екологічно шкідливих видів туризму – автомобільного, у тому числі джипінгу, гірськолижних занять, комплекс фрістайлу біля підніжжя Говерли в Карпатському національному парку, проведення ралі на позашляховиках ґрунтовими дорогами.

У процесі рекреаційних навантажень на природні комплекси таких навантажень змінюються різні компоненти природного середовища. Зазвичай для оцінки ступеня дигресії природних комплексів Карпат використовують ознаки, пов'язані зі змінами рослинного і ґрунтового покриву. Цей ряд можна представити у такій послідовності: рослинність (у тому числі лісова) – ґрунти – рельєф – геологічний субстрат [10, 15, 17].

Рекреаційна дигресія природного середовища в Карпатському регіоні найяскравіше проявляється на пішохідних туристичних стежках і територіях гірськолижних спусків. Морфологічні ефекти трансформації рельєфу внаслідок пішохідно-гірськолижних навантажень фіксуються на схилових поверхнях гірського розчленованого рельєфу. Досвід вивчення рекреаційної дигресії схилових ділянок у Чорногорі, Горганах та Бескидах дозволив виділити певну стадійність у трансформації рельєфу під впливом туристичного навантаження [10, 15, 17].

Загалом, у разі гірськолижного та пішохідного навантаження можна виділити чотири стадії трансформації рельєфу на схилах. Для обох видів рекреаційного навантаження можна ідентифікувати наступні стадії трансформації рельєфу: початкову, ембріональну, зрілу та завершальну – з вираженими формами деградації схилових стежок і гірськолижних трас.

Тому, задля мінімізації екологічних наслідків масового туризму (гірськолижного, відпочинкового, активного та ін.) в Українських Карпатах необхідно:

- вжити проєкологічні заходи стосовно туристичної інфраструктури регіону;
- опрацьовувати екологічну компоненту в інвестиційних проєктах

великих і середніх туристичних комплексів, забезпечити моніторинг стану довкілля під час будівництва, експлуатації та функціонування комплексів.

З іншого боку, щоб призупинити модифікацію українсько-карпатського екотуризму в екотероризм, треба [14, 15]:

- зламати стереотип спрощеного уявлення про екотуризм, який базується на низці ініціатив у галузі екологічної освіти чи активного туризму. Для регіону потрібно розробити концепцію та програму розвитку екотуризму з використанням досвіду «більш екотуристично облаштованих регіонів» – Піренеїв, Альп, Балкан та сусідніх карпатських держав.

- забезпечити ринкове оформлення екотуризму, яке в Українських Карпатах наразі перебуває в стані громадсько-державних ініціатив. Тільки створення кількох маркових екотуристичних продуктів дозволить зупинити сучасну тенденцію малоефективних екотуристичних ініціатив, що часто шкодять природному середовищу.

Для карпатських областей важливим є подальший розвиток туристичної інфраструктури та поліпшення якості туристичних послуг. Моделлю формування сталого туризму для Українських Карпат можуть стати такі напрямки, як туристичні заходи в національних парках (відвідування екоосвітніх стежок, активний туризм – піший, велосипедний, водний) та сільський зелений туризм.

За рівнем розвитку інфраструктури та інтенсивністю туристичного руху національні парки Українських Карпат поділяються на два типи: інтенсивного («Карпатський», «Гуцульщина», «Синевир») та екстенсивного («Сколівські Бескиди», «Вижницький», «Зачарований Край», «Верховинський») туристичного освоєння. Кожен з цих типів національних парків потребує розробки конкретних стратегій сталого розвитку туризму з деталізованими планами дій для кожного парку [17].

Ідея збалансованого розвитку туризму, що реалізується в сусідніх європейських країнах, знаходить своє відображення в сучасному управлінні національними парками Карпатського регіону. З урахуванням наявності двох

типів національних парків необхідно розробити дві різні технології впровадження елементів сталого туризму. Для парків першого типу – з вираженою рекреаційно-туристичною функцією – у моделі сталого розвитку туризму слід передбачити такі заходи [15]:

- природоохоронні, а також підвищення рівня комфорту відпочинкових і оздоровчих закладів;
- модернізацію місць масового відпочинку і туристичної інфраструктури, розосередження туристичних потоків та зменшення навантаження на природні комплекси;
- ширше впровадження екологічних форм туризму (пізнавальний, кваліфікований) та агротуризму.

Для парків другого типу з екстенсивним розвитком туризму існує потенціал адаптації до моделей сталого розвитку, які використовуються в національних парках європейських країн. Ці моделі мають спрямовуватися з одного боку на збільшення туристичного потоку до цих парків, а з іншого – на розбудову інфраструктури для екологічно орієнтованих форм туризму.

У національних парках Карпатського регіону є передумови для розвитку широкого спектра форм екотуризму. Базовою формою екотуризму повинен стати пізнавальний природничий, який має ґрунтуватися на розвиненій мережі дидактичних і тематичних стежок. Гірські карпатські парки мають найкращі можливості для розвитку пішохідного туризму, скелелазіння, спелеотуризму. Водний туризм може подальшого розвитку у Вижницькому та Карпатському національних парках. Етнографічний туризм може стати візитівкою національних парків «Гуцульщина», «Сколівські Бескиди» та «Ужанський».

Для сільських туристичних місцевостей Українських Карпат доцільно впровадити нові для регіону туристичні заняття, такі як спеціальне агроготелярство, зоокутки в агрогосподарствах, польові ігри нової генерації, гіпотерапія, різні види агророзваг, а також перебування в історичних селах, участь у місцевих фестивалях, навчання народних ремесел. Оскільки цей регіон має багату історико-культурну спадщину, значно популярними тут можуть

бути пропозиції етнографічного характеру. До основних рекомендованих продуктів сільського туризму в Українських Карпатах належать: культурні тури до майстерень народних умільців, етнокультурні тури з відвідуванням цікавих атракцій, організація фестин, пов'язаних з сільськогосподарськими традиціями. Значну роль у просуванні етнографічних продуктів і послуг у сільських місцевостях повинні відіграти регіональні (Львів, Ужгород) та національні (Київ, Одеса) туристичні ярмарки [10, 15, 17].

В Українських Карпатах існують природничі, соціально-культурні та економічні передумови щодо впровадження політики сталого розвитку в туристичну галузь цього регіону. Основними складовими цієї політики повинні бути:

- зменшення негативного впливу функціонування туристичної інфраструктури та домінантних видів туристичних занять (гірськолижного, відпочинкового, пішого);

- для адміністративних областей Карпатського регіону існують можливості ефективнішого використання природних та історико-культурних ресурсів і вдосконалення інфраструктури з метою забезпечення елементів сталого розвитку як традиційних туристичних занять (оздоровчо-відпочинковий, гірськолижний, піший) та ширшого впровадження нових туристичних продуктів з екологічного, етнографічного та сільського туризму;

- пріоритетами в політиці сталого туризму в Українських Карпатах має стати масовий розвиток екологічного туризму з широким використанням потенціалу національних парків і біосферних заповідників та сільський туризм з базою етнокультурної спадщини.

Отже, вироблення ефективної регіональної політики щодо впровадження елементів сталого розвитку туризму відповідає пріоритетам Рамкової Конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат.

Наступним кроком передбачено дослідження світових тенденцій розвитку гірського туризму.

1.3. Сучасні світові тенденції розвитку гірського туризму

Гірські регіони завжди приваблювали відвідувачів завдяки своєму багатству видів, екосистем, спільнот і культур. Їх чарівність полягає у мальовничих природних ландшафтах, можливості для пригод, активного відпочинку на свіжому повітрі та унікальності гірської культурної спадщини. Особливості гірських ландшафтів і кліматичних умов сприяють розвитку різних видів гірського туризму, серед яких особливо популярними є спортивні напрямки. До них належать пішохідний туризм, гірськолижний відпочинок, водний туризм, що включає сплави та греблю на човнах і плотах, велосипедні подорожі, мотоциклетний і автомобільний туризм. Також великою популярністю користується повітряний туризм, який передбачає пересування на повітряних кулях, дельтапланах та інших засобах. Не менш цікавими є верховий туризм, що пропонує подорожі верхи, і спелеотуризм, що включає дослідження гірських печер. Різноманіття цих видів робить гірський туризм привабливим для широкого кола туристів [12]. Різноманіття місцевого населення та їхніх культурних традицій, велика кількість природних і термальних джерел, а також сакральність, яку надають багатьом гірським місцям і вершинам, роблять гірські регіони особливо привабливими для туристів з усього світу. Унікальність цих місць доповнюється багатством біологічного та геологічного різноманіття, що проявляється в незвичайних геологічних утвореннях, унікальних рослинних угрупованнях та різноманітті тваринного світу. Особливою популярністю користуються види, такі як лосі, лами, блакитні вівці, серни, козероги, снігові барси та панди, які є символами гірських екосистем і приваблюють мандрівників з усіх куточків планети.

Гірський туризм є одним із найпоширеніших і найбільш розвинених видів спортивного туризму у світі. Цей вид туризму охоплює широкий спектр активного відпочинку, включаючи сплави по гірських річках, катання на гірських лижах, скелелазіння, а також екологічний туризм, який передбачає

знайомство з природою, місцевою флорою і фауною. Іншими словами, гірський туризм полягає у подорожах за певними маршрутами, прокладеними в гірській місцевості. Цей вид туризму вирізняється своєю колективністю, що робить його особливо привабливим для групових мандрівок і спільного активного відпочинку [3].

На міжнародному ринку туризму гірський туризм демонструє динамічний розвиток, з кожним роком привертаючи все більше уваги. Кожна країна може запропонувати туристам-екстремалам унікальні можливості, будь то гори, річки, моря, океани чи навіть повітряний простір. Стійкі потоки туристів сприяли формуванню в Західній Європі чітко виражених туристично-рекреаційних районів, де туризм відіграє ключову або одну з важливих функцій. При класифікації таких районів зазвичай виділяють три основні напрямки: морський, гірський і річковий туризм [20].

Найзначнішими районами гірського туризму в Західній Європі є Альпи та Піренеї. Піренеї – це гірська система, розташована на території Іспанії, Франції та Андорри, що простягається між Біскайською затокою та Середземним морем. Їхня площа становить 3300 км², довжина – 450 км, ширина варіюється від 20 до 110 км, а найвища точка – пік Ането, висотою 3404 м.

Піренеї славляться мальовничими природними парками, чарівними населеними пунктами та численними озерами. Вони утворюють природний кордон між Францією та Іспанією: з французької сторони найвища точка – гора Пік-де-Вінемаль (3298 м), а з іспанської – пік Ането (3404 м). Цей регіон є популярним серед любителів пішохідного, велосипедного та річкового туризму. Зимовий сезон тут приваблює туристів можливістю катання на гірських лижах і сноубордах.

Незаймана природа Піренеїв сприяє розвитку численних центрів рекреації та оздоровлення, які спеціалізуються на гідротерапії та лікуванні завдяки чистому гірському повітрю, що додає цьому регіону особливу привабливість для туристів.

Піренейські гори поділяються на три основні частини: Східні, Центральні

та Західні Піренеї, кожна з яких має свої географічні особливості. Західні Піренеї є найнижчими, з висотами від 1000 до 1300 метрів. Східні Піренеї характеризуються середньою висотою в діапазоні 2000–2300 метрів, тоді як у Центральних Піренеях цей показник сягає 2500 метрів. Найвищі вершини гірської системи досягають висот 3000–3400 метрів над рівнем моря.

Східні Піренеї, розташовані в Каталонії, відомі своїми мальовничими високогірними долинами та крутими схилами. Більшість гірськолижних курортів тут знаходиться у районах Леріди та Жирони, таких як Вальтер 2000, Масел, Ла-Моліна та Валь-де-Нурія. Траси мають загальну довжину 374 км із перепадом висот 1500–2750 метрів і обладнані 114 підйомниками.

Центральні Піренеї (також відомі як Арагонські Піренеї) вирізняються найвищими вершинами та значними перепадами висот. У цьому регіоні функціонують курортні станції Канданчу, Астун, Формігаль, Пантікосо та Серлер. Траси тут простягаються на 345 км, мають перепад висот 1500–2630 метрів і обладнані 133 підйомниками.

Західні Піренеї, розташовані в області Наварри, не мають гірськолижних курортів. Їх відмінною рисою є пологі схили та густі ліси, які приваблюють любителів природи.

На відміну від Альп, у Піренеях відсутні великі сніжні та крижані поля, що надає їм унікального ландшафтного характеру.

Піренейські гори, маючи значно меншу довжину та ширину в порівнянні з Альпами, усе ж є важливим елементом європейського ландшафту. Їхній ланцюг має довжину трохи більше третини довжини Альпійських гір, і за шириною вони суттєво поступаються останнім. Більшість долин Піренеїв є поперечними, що відрізняє їх від складнішої системи долин Альп. Щодо висоти, хоча найвища точка Піренеїв поступається головній вершині Альп, загальний рельєф цих двох гірських систем можна порівнювати.

Альпи, найбільша гірська система Європи, охоплюють площу близько 300 тис. км² і є "ядром" континенту. У порівнянні з іншими гірськими системами, такими як Кавказ або Піренеї, Альпи вирізняються більшою

складністю своєї структури. Якщо Кавказ складається з кількох паралельних хребтів із прилеглими плоскогір'ями, а Піреней мають здебільшого дві основні гірські лінії, Альпи являють собою систему височин і кряжів зі зигзагоподібними формами, великою кількістю поздовжніх і поперечних долин.

Альпи поділяються на три основні зони висот. Передгір'я, розташовані на висоті 800–1800 метрів, здебільшого вкриті лісами. Середні Альпи, висотою 1800–2400 метрів, включають як скелясті ділянки, так і зони, вкриті рослинністю. Вищі Альпи, понад 2400 метрів, представлені стрімкими голими скелями, які подекуди вкриті альпійськими травами або великими сніговими полями й льодовиками. Середня висота гребеня Вищих Альп становить 2000–2400 метрів.

Щороку Альпи відвідують від 80 до 150 мільйонів туристів. Туристичне освоєння цього регіону розпочалося ще в першій половині XIX століття і з того часу активно розширюється, перетворюючи Альпи на провідний туристичний центр світу.

Альпи сьогодні є яскравим прикладом регіону, де туризм розвивається протягом усього року. На висотах до 500 метрів популярним є піший туризм, у діапазоні від 1000 до 2000 метрів домінує гірськолижний туризм, а на висотах від 2000 до 3000 метрів активно розвиваються гірськолижний спорт і альпінізм. Важливу роль у розвитку міжнародного туризму в Альпах відіграє їхнє вигідне транспортно-географічне положення. За умови, що подолання 12 годин їзди на автомобілі є прийнятною межею транспортної доступності, Альпи стають легко досяжними для мешканців багатьох великих промислово-міських агломерацій Західної Європи.

Матеріально-технічна база туризму в Альпах вражає своїм рівнем розвитку. Регіон пропонує близько 3 мільйонів місць для розміщення туристів, функціонує понад 40 тисяч канатних доріг і підйомників, прокладено 120 тисяч кілометрів гірськолижних трас та незліченну кількість туристичних стежок. Серед найвідоміших гірськолижних і спортивних курортів Альп слід згадати Шамоні та Сен-Жерве у Франції, а також Давос у Швейцарії.

Окрім традиційного гірського відпочинку, все більшої популярності в регіоні набуває сільський туризм, що дозволяє туристам ближче познайомитися з місцевою культурою та побутом. Основними туристичними країнами Альпійського регіону залишаються Швейцарія та Австрія, де туризм відіграє важливу роль в економіці, забезпечуючи 8% і 12% ВВП відповідно.

Середньовисотні гори Центральної Європи, зокрема Судети, Карпати та Ріла-Родопи, формують значний регіон гірського туризму. Ця територія відома міжнародними гірськолижними курортами, такими як Оберхоф і Обервізенталь у Німеччині, Закопане у Польщі, Штробске-Плесо у Словаччині, Сінаї та Передял у Румунії, а також Боровець і Пампорово в Болгарії.

Регіон приваблює також своїми цілющими мінеральними джерелами та лікувальними грязями, завдяки яким виникли відомі курорти, як-от Баден-Баден, Бад-Ельстер тощо. Гори Східної та Південно-Східної Європи славляться своїми печерами, серед яких Мацоха, Постойна, Аггтелек, Магура, і також використовуються для гірськолижного спорту та альпінізму.

Найбільш відвідуваним гірським районом є Високі Татри, розташовані на кордоні Польщі та Словаччини, які щороку приймають 7-8 мільйонів туристів.

Привабливість і комфорт гірськолижного відпочинку визначаються кількома ключовими факторами, такими як висота місцевості, особливості рельєфу, погодні умови під час сезону, тип рослинного покриву, безпека від лавин та селів, а також різноманітність і унікальність ландшафтів.

Висота впливає на ступінь акліматизації, тобто здатність організму адаптуватися до умов нестачі кисню та інших специфічних особливостей високогір'я. До висоти 2000 м над рівнем моря здорова людина зазвичай не відчуває значних труднощів, оскільки це так звана "зона індіферентності", де адаптаційні реакції організму відбуваються непомітно.

На висотах від 2000 до 4000 м пристосування до гіпоксії (кисневої недостатності) стає більш відчутним. Однак резервні можливості організму здорової людини дозволяють повністю адаптуватися до таких умов. Ця зона називається "зоною повної компенсації". Фізичні навантаження тут легше

переносяться за умови попередньої акліматизації на менших висотах (1500–2000 м) протягом трьох-п'яти днів.

На висотах понад 4000 м акліматизація стає складнішою, утворюється "зона неповної компенсації", коли організм не повністю відновлює свої функції. У таких умовах катання на лижах або інші фізичні активності потребують особливого підходу: поступового збільшення навантажень, помірності в заняттях та обов'язкових пауз для відпочинку.

Найпопулярніші гірськолижні райони, як зарубіжні, так і вітчизняні, зазвичай розташовані на висоті 1500–1800 м над рівнем моря. Вони характеризуються сприятливими кліматичними умовами: помірно низькими температурами (середня температура січня становить $-5...-6^{\circ}\text{C}$), тривалим сонячним освітленням (приблизно 1900–2000 годин на рік), великою кількістю снігу (до 3 м у межах освоєної смуги) і розташуванням місць активного відпочинку поза лавинонебезпечними зонами.

Цим критеріям найбільше відповідають гірськолижні курорти Західної Європи. Країни цього регіону є світовими лідерами як за кількістю зимових курортів, так і за загальною протяжністю та високим рівнем оснащення лижних трас.

Привабливість конкретного гірськолижного центру багато в чому визначається різноманітністю трас та їх довжиною, що забезпечує комфортне катання для відвідувачів з різним рівнем підготовки.

За ступенем складності виділяють наступні чотири типи трас, які маркуються на схилах різними кольорами [20]:

- легкі – зеленим,
- середні – синім,
- складні – червоним,
- особливо складні – чорним.

У кожному гірськолижному комплексі обов'язково передбачають окремі зони для катання новачків і дітей, які розташовуються в стороні від основних трас.

Сучасна лижна траса – це не просто природний схил, а складна інженерна конструкція. Вона являє собою спеціально підготовлену ділянку з ретельно продуманим профілем, що відповідає вимогам як професійного гірськолижного спорту, так і масового катання. Основна мета такого проєктування – забезпечення безпечного і комфортного спуску.

Спортивні траси висувають найсуворіші вимоги до профілю, що значно обмежує вибір підходящих ділянок для їх облаштування. Водночас навчальні та туристичні траси мають більш широкий діапазон рельєфів.

Найкращі лижні траси характеризуються різноманітністю форм рельєфу, таких як спади, ували, лощини, гребені, горби та контрскили, що додає спуску динамічності й робить його цікавим для різних рівнів катання.

У розвинених гірськолижних регіонах, такі як Альпи, пропускна здатність нижніх станцій канатних доріг у 3–5 разів перевищує кількість гірськолижників. Це дозволяє мінімізувати час очікування в чергах до 20 хвилин, забезпечуючи швидкий доступ до вершин трас.

Для гірськолижників ключовими критеріями вибору є різноманітність трас, їх висота, кількість підйомників і сучасність обладнання. Лише після цього увага звертається на категорію готелю та рівень сервісу.

Австрія є однією з провідних країн у сфері гірськолижного туризму, що закономірно, адже дві третини її території займають Альпи. У країні функціонує 71 гірськолижний регіон і близько 800 курортів, охоплюючи практично всі гірські населені пункти.

Чотири австрійські курорти – Капрун, Штубай, Пітцдаль та Туксер – пропонують цілорічне катання завдяки льодовикам, а інші курорти відкриті з листопада-грудня до квітня-травня. На території країни марковано й обслуговується понад 22 000 км трас.

Австрія щорічно підтримує статус гірськолижного напрямку №1 завдяки відкриттю нових трас, інтеграції регіонів, оновленню підйомників, введенню гнучких тарифів на скі-паси, розвитку авіамаршрутів і вдосконаленню сервісу. Курорти пропонують траси для будь-якого рівня підготовки – від новачків до

професіоналів.

Австрія пропонує широкий спектр гірськолижних регіонів, що задовольняють потреби як початківців, так і досвідчених спортсменів.

Долина Пітцдаль є одним із найвисокогірніших регіонів країни. Найвища точка катання – гора Вільдшпітце (3440 м). Сезон триває з середини вересня по травень. Льодовикові траси включають 14 км легких, 27 км середніх і 7 км складних маршрутів.

Тірольський Арльберг (1300–2811 м) відомий як перевал, що з'єднує Тіроль і Форарльберг. Безкоштовні автобуси курсують як у межах курортних містечок, так і між ними. Крім традиційного лижного відпочинку, тут доступні керлінг, картинг по льоду, санні спуски, бігові лижі та катання в упряжках. Для шукачів адреналіну пропонується heliskiing – спуски з гір після доставки вертольотом.

У Зальцбурзькому краю налічується 25 великих гірськолижних регіонів і понад 100 центрів зимового спорту. Загальна довжина трас складає 1800 км, із повною гарантією снігу, а для любителів рівнинних лиж – 2200 км підготовлених маршрутів. Сноубордисти можуть насолоджуватися фан-парками та халф-пайпами.

Земмерінг (1000 м), відомий як гірськолижний і бальнеологічний курорт Нижньої Австрії, пропонує катання на вершині Хіршенкогель (1360 м). Курорт має 6 гірськолижних трас, два крісельні та три бугельні підйомники. Для любителів бігових лиж доступна 20-кілометрова лижня, яка з'єднується з панорамною трасою довжиною 90 км. Додаткові розваги включають каток, санну трасу та катання в упряжках.

Особливістю австрійських курортів є міжнародні зони катання. Наприклад, Ішгль пропонує катання в швейцарському Самнауне, Нассфельд – в Італії, а Зеефельд – у німецькому Гарміш-Партенкірхені. Така інтеграція значно підвищує привабливість австрійських курортів порівняно з іншими регіонами Західної Європи.

Італія є одним із провідних напрямків для зимового туризму, пропонуючи

курорти світового рівня та добре розвинену інфраструктуру. Альпи, найдовший гірський ланцюг у Європі, проходять уздовж кордону з Францією, Швейцарією, Австрією та Словенією, формуючи ідеальні умови для гірськолижного спорту.

У країні є близько 3300 км обладнаних лижних трас та майже 4500 підйомників.

Постійно вдосконалюється інфраструктура: будується нове обладнання, вводяться в експлуатацію сучасні підйомники, зводяться комфортні готелі, розширюється спектр сервісів.

Історично значущою подією стала зимова Олімпіада 2006 року в Турині, яка дала додатковий поштовх до розвитку зимових курортів у країні.

Важливими гірськолижними областями є [20]:

1. Область Валле д'Аоста, що розташована біля кордону зі Швейцарією та Францією, відома високогірними курортами, такими як Курмайор та Червінія, і неймовірними краєвидами, включаючи Монблан та Маттерхорн.

2. Курорти в П'ємонті (Сестрієре), вразили гостей Олімпіади 2006 року та продовжують бути популярними завдяки якісним трасам і сучасним підйомникам.

3. У області Венето розташовані курорти в Доломітових Альпах, зокрема Кортіна-д'Ампеццо, відомий своїм елітним відпочинком.

4. Ломбардія відома своїми мальовничими трасами, наприклад у Лівіньо, який також славиться як зона duty-free.

5. Регіон Трентіно-Альто-Адідже відзначається великою кількістю курортів, серед яких Мадонна-ді-Кампільйо та Валь-Гардена, з чудовими умовами для катання як для новачків, так і для досвідчених лижників.

6. Найвищий масив Апеннін (Гран-Сассо) обладнаний сучасними базами для зимового спорту, забезпечуючи відмінний відпочинок у центральній частині країни.

Італійські гірськолижні курорти відзначаються гармонійним поєднанням природної краси, першокласних умов для катання та багатой культурної спадщини, що робить відпочинок тут незабутнім.

Швейцарія традиційно асоціюється з туризмом і є одним із провідних гірськолижних напрямків у світі. Незважаючи на невелику площу, ця країна щороку приваблює понад 7 мільйонів туристів завдяки унікальним можливостям для зимового відпочинку.

Гори займають більшу частину території країни, з 47 вершинами вище 4000 метрів. У Швейцарії понад 200 курортів, з яких 29 розташовані на висоті понад 2800 м. Це робить країну однією з найкращих для любителів високогірного катання. Тут є 2500 км підготовлених трас різного рівня складності, 34 зубчасті залізниці, 50 фунікулерів, близько 600 підвісних доріг і 1200 зимових підйомників забезпечують відмінні умови для лижників і сноубордистів.

Швейцарські курорти пропонують траси від зелених (для початківців) до чорних (для професіоналів). Унікальні вертикальні спуски та круті схили приваблюють досвідчених спортсменів, а найкращі школи забезпечують комфортний початок для новачків.

Крім того, Швейцарія славиться високим рівнем обслуговування, відмінною інфраструктурою та давніми традиціями гірськолижного туризму. Курорти пропонують різноманітні розваги *après-ski*, що робить відпочинок насиченим навіть поза межами трас. Мальовничі альпійські пейзажі створюють унікальну атмосферу для відпочинку.

Швейцарія – це ідеальне поєднання природної краси, розвиненої інфраструктури та високого рівня сервісу, що забезпечує незабутні враження для туристів з усього світу.

Франція по праву вважається світовим лідером у гірськолижному туризмі, пропонуючи ідеальне поєднання різноманітних трас, сучасної інфраструктури та високоякісного сервісу.

Франція може похвалитися понад 400 курортами, розташованими переважно в Альпах та Піренеях. Загальна довжина обладнаних трас перевищує 6000 км, що є найбільшим показником у світі. У країні налічується понад 4000 фунікулерів і підйомників, що забезпечують швидкий доступ до трас різної

складності.

У Шамоні гірськолижники можуть кататися на висоті до 3900 м, що гарантує чудовий сніговий покрив навіть у теплі зими. Біла Долина в Шамоні – це найдовший у світі гірськолижний спуск, довжина якого становить 22 км. Куршевель – один із найпрестижніших і найдорожчих курортів світу, відомий своїм розкішним сервісом та атмосферою.

Система таймшеру, започаткована у Франції, пропонує зимовий відпочинок у форматі all inclusive. Ці клуби доступні на 17 курортах Франції, а також у Швейцарії та Італії. Пакети включають заняття в гірськолижних школах, ski-pass, дитячі клуби та унікальні програми après-ski.

Зимовий all inclusive включає харчування за принципом "шведський стіл" та напої в барах; безкоштовні заняття в гірськолижних школах, дитячі спортивні клуби та програми après-ski; розвинена інфраструктура забезпечує зручність і для дорослих, і для дітей.

Завдяки різноманіттю трас, сучасним курортам, а також унікальним пропозиціям, таким як Club Med, вона приваблює туристів із усього світу. Французькі Альпи пропонують найвищий рівень зимового відпочинку – від новачків до досвідчених спортсменів.

Для збереження унікального гірського ландшафту, флори та фауни створюються національні парки. Так Національний парк «Норт-Каскейдс» (США) був створений для захисту високогірних ландшафтів, що включають хвойні ліси, альпійські луки і високогірну тундру, льодовики, ущелини, гірські річки та озера; а Національний парк Макалу-Барун (Непал, Гімалаї) характеризується різними типами лісу, які змінюються від диптерокарпових лісів на висоті 400 м до субальпійських хвойних лісів на висоті 4000 м., на території якого мешкають 315 видів метеликів, 43 види плазунів, 16 видів земноводних та 78 видів риб, 440 видів птахів та 88 видів ссавців [12].

У наступному розділі буде проаналізована оцінка сучасного стану та перспектив розвитку гірського туризму в Україні.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Основні DESTИНАЦІЇ розвитку гірського туризму в Україні, що сформувалися у довоєнний період

Гірський туризм в Україні має більш ніж столітню історію, що бере свій початок із перших лижних подорожей Карпатами. Організаційно цей вид туризму сформувався у 50-х роках XX століття, коли в містах України почали з'являтися перші осередки лижного туризму. Найбільшого розвитку і масовості цей напрям досяг на початку 90-х років XX століття, коли щороку у спортивні лижні походи вирушало кілька тисяч осіб, а комісії з лижного туризму діяли практично при всіх обласних федераціях туризму.

Однак у порівнянні з радянським періодом, сучасний стан лижного туризму в Україні можна охарактеризувати як занепад. Якщо раніше кількість туристів-лижників обчислювалася тисячами, а цей вид туризму культивувався у 15-17 регіонах країни, то сьогодні ним займаються лише 100-200 осіб, і представництво регіонів обмежується 8-10 територіями, що є надзвичайно низьким показником і свідчить про кризу цього виду туризму [6].

Сьогодні населення гірських регіонів отримує фінансову підтримку у вигляді підвищення на 20% державних пенсій, стипендій та інших видів матеріальної допомоги для громадян, які мають статус осіб, що мешкають, працюють чи навчаються у гірських населених пунктах. Такий підхід є неперспективним, оскільки не стимулює органи місцевого самоврядування до активного економічного розвитку та ефективного використання ресурсного потенціалу території.

За статистичними даними ВТО, у світі 80% країн, де в'їзний туризм входить до першої п'ятірки основних статей експорту, у 40% – є основною експортною статтею, а ще 40% – це держави, де доходи від туризму перевищують 1 млрд. дол. США [4].

Пандемія COVID-19 і широкомасштабне військове вторгнення Росії в

Україну створили нові можливості для розвитку внутрішнього гірського туризму в нашій країні, спираючись на зростаюче бажання туристів проводити більше часу на природі. Все частіше Карпатські гори стають одним із найпопулярніших напрямків гірського туризму. Карпати – це один із найбільших гірських масивів Європи, які простягаються на території восьми країн (України, Словаччини, Чехії, Польщі, Угорщини, Румунії, Сербії та Австрії). Площа цієї гірської системи становить 24 тис. км². Карпатський регіон, вкритий лісами та частиною басейнів трьох річок (Дунаю, Дністра та Вісли), є місцем проживання найбільших у Європі популяцій бурих ведмедів, вовків, рисей, зубрів та орлів-могильників, а також 481 ендемічного виду рослин. Близько 20% усіх лісів України росте в Карпатах.

Українські Карпати ідеально поєднують мальовничу природу з можливостями активного відпочинку: піші походи, катання на лижах, екотуризм. Етнокультурний туризм – гуцульські традиції, ремесла та кухня додають регіону привабливості. Біосферні заповідники та національні парки сприяють сталому розвитку туризму й охороні природи.

Карпати є домівкою для найбільших у Європі популяцій бурих ведмедів, вовків, рисей, зубрів і орлів-могильників. Налічується 481 ендемічний вид рослин, що додає цінності регіону як природоохоронній зоні. Найвища вершина – Говерла (2061 м) – одна з найпопулярніших точок для туристів. Її схили приваблюють як початківців, так і досвідчених туристів. Виклики, з якими стикається Карпати, включають збереження екологічної стійкості та розвиток інфраструктури, що зробить Карпати ще більш привабливими для туристів [12]. Регіон є важливим економічним, культурним і рекреаційним середовищем. На території Карпат розташовано 36 об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, 49 важливих місць паломництва, багато національних парків і біосферних заповідників.

За таких обставин, подальше становлення та утвердження традиційної туристичної галузі може забезпечити економічний розвиток, заснований на наданні рекреаційних послуг, створить умови для задоволення потреб

населення у якісному відпочинку, а головне, забезпечить фінансові надходження до бюджету для покращення розвитку депресивних гірських територій та сприятиме збереженню природного середовища.

Розвиток гірського туризму у Прикарпатті сприятиме не лише економічному зростанню, а й забезпечить сталий розвиток територій, підтримуючи баланс між людською діяльністю та збереженням природи.

Проблеми розвитку гірських територій є досить актуальні і потребують зовнішнього втручання. Закон України «Про статус гірських населених пунктів» [34] від 1995 р. є лише першим кроком до розв'язання гострих соціально-економічних і екологічних проблем гірських районів. Світовий досвід гірської політики (гірська політика ЄС) дотримується принципів, що:

- гори в Європі є винятковим природним і культурним спадком;
- ключову роль у процесі збереження та розвитку цього спадку відіграє постійна присутність (проживання) у гірських регіонах людей;
- специфіка гірських регіонів не забезпечує основні потреби населення;
- населенню гірських регіонів необхідно гарантувати право на проживання, працю у горах та на достойні умови та рівень життя.

На зазначених принципах базується «Європейська хартія про захист гір», відповідно з якою одним із векторів політики територіального планування в гірських регіонах є розвиток сектора послуг, і особливо туризму, як доповнення до традиційного способу життя [39].

Специфічні умови гір істотно впливають на соціально-економічне життя населення гірських територій у цілому світі. Перш за все, складні природні умови, важкодоступність, нерівність рельєфу, тощо суттєво обмежують простір для вибору форм та видів господарської діяльності, звужуючи поле зайнятості місцевих мешканців.

Закарпатський Туристичний Шлях (ЗТШ) є важливою ініціативою для розвитку туристичної інфраструктури Закарпаття. Концепція передбачає створення мережі пішохідних туристичних маршрутів, які проходять через хребти Українських Карпат (рис. 2.1.1), такі як Бескиди, Боржава, Полонина

Красна, Свидовець, Чорногора та Рахівські гори (Гуцульські Альпи).

ЗТШ покликаний поєднати пішохідний туризм із сільським зеленим туризмом, сприяючи економічному розвитку віддалених гірських сіл [1]. Ініціатива також орієнтована на збереження унікального гірського довкілля, традиційного способу життя та культурних цінностей місцевих громад.

Рис. 2.1.1 Закарпатський Туристичний Шлях, за [1]

Проект FORZA вперше сформулював концепцію ЗТШ у 2004 році, розробивши рамковий документ для впровадження "свідомого туризму". Такий підхід враховує потреби збереження природних, ландшафтних, історико-культурних особливостей краю. Основними завданнями є підвищення добробуту місцевих громад через залучення до розвитку сільського туризму, народних ремесел та соціального підприємництва.

Закарпатський Туристичний Шлях пропонує маршрути різної довжини, складності та видів активності, забезпечуючи туристам можливість відчувати атмосферу недоторканої природи та традиційного побуту місцевих сіл. У рамках цього проєкту, за підтримки програми FORZA та фонду Євразія, у 2005–2006 роках було ознаковано понад 110 км основної траси ЗТШ на території Рахівського та Воловецького районів.

Особливе місце в розвитку ЗТШ займає туристично-інформаційний центр "Гуцульська світлиця", розташований у найвисокогірнішому місті України – Рахові. Це місто, відоме своєю гуцульською історією та культурою, також є

крайнім пунктом основної нитки ЗТШ.

Центр "Гуцульська світлиця" створено за підтримки Швейцарсько-українського проєкту розвитку лісового господарства FORZA. Його мета – сприяти покращенню добробуту місцевого населення шляхом розвитку туризму в різних формах: сільського, екологічного, культурного, історичного, гастрономічного. Цей центр виступає не лише як інформаційний осередок, а й як платформа для збереження й популяризації місцевої культури, сприяючи залученню туристів і стимулюючи економічну активність у регіоні.

Діяльність інформаційного туристичного центру "Гуцульська світлиця" зосереджена на забезпеченні туристів повним спектром необхідної інформації та послуг. Основними завданнями центру є:

- інформування туристів про визначні місця регіону, нічліжну та гастрономічну базу, доступні сервісні послуги;
- організація турів і атракцій (інформація про екскурсії, туристичні походи різного рівня складності, тематичні туристичні маршрути, атракції та екоосвітні заняття;
- резервація послуг (бронювання місць у нічліжній базі за телефонними або Інтернет-замовленнями);
- підтримка туристів (надання безкоштовних інформаційних бюлетенів, консультації щодо подорожей, інформаційна та маркетингова підтримка ЗТШ
- розповсюдження матеріалів і сувенірів (продаж туристичних путівників, інформаційних буклетів, розповсюдження традиційних гуцульських сувенірів;
- співпраця з рятувальними службами.

Центр виконує важливу функцію у розвитку туризму в регіоні, підвищуючи комфорт і безпеку туристів, а також сприяє популяризації Закарпатського Туристичного Шляху та гуцульської культури.

За даними ЦМКК на території Прикарпатського високогір'я Івано-Франківської області до війни було проведено 130 категорійних гірських походів, що складає 16% загальної кількості походів. Кількість всеукраїнських

гірських змагань поступово зростала. Календар всеукраїнських та відкритих обласних змагань з гірського туризму налічував понад 30 змагань. За даними ЦМКК похідний гірський туризм був поширений в 23 регіонах. Жодного гірського походу з 1999 року не було в Івано-Франківській, Полтавській, Хмельницькій та Чернігівській областях. Протягом останніх 5 років у всеукраїнських змаганнях з техніки гірського туризму брали участь команди з 24 регіонів. Не брали участі в жодних змаганнях за останні 5 років команди Рівненської, Тернопільської та Черкаської областей [20].

Серед гірськолижних центрів, які активно розвиваються на території Івано-Франківської області, особливе місце займає гірськолижний комплекс “Буковель”. Його будівництво розпочалося у 2000 році, і наразі цей комплекс став справжньою “перлиною” зимового відпочинку в Карпатах, відомою далеко за межами України. Туристичний комплекс активно сприяє соціальному розвитку сільських територій. У службі експлуатації ТК “Буковель” працює понад 150 мешканців села Паляниця та близько 60 осіб із території Яремчанської міської ради та Надвірнянського району. У рамках реалізації програми трансформації туристичного комплексу “Буковель” у курорт європейського зразка заплановано масштабне будівництво сучасних інженерних комунікацій, мережі готелів, котеджних комплексів, закладів харчування, соціально-комерційних об’єктів на території села, а також спорудження 26 підвісних канатних доріг з облаштуванням 116 км лижних трас. Ця інфраструктура матиме можливість розміщення до 30 000 відпочивальників у власній житловій інфраструктурі, що є надзвичайно важливим для розвитку регіону.

Станом на сьогодні збудовано гірськолижну інфраструктуру, яка забезпечує комфортний відпочинок на трасах для до 10 000 осіб одночасно. Із 20 км гірськолижних трас 95% оснащено снігонаносними системами, що забезпечує їхню функціональність навіть за несприятливих погодних умов. Усі траси також обладнані сучасними системами безпеки для максимального комфорту і захисту відпочивальників [20].

У зв'язку з цим стратегія розвитку туризму повинна бути орієнтована на залучення споживачів туристичних послуг із країн Європейського Союзу.

На сьогодні, інвестиційно привабливим є лише Яремчанський регіон, що зумовлено низкою чинників, а саме:

- створено комплексний потенціал для розвитку всіх складових рекреаційної індустрії (кліматолікування, туризму, гірськолижного спорту, санаторно-курортного оздоровлення, відпочинку);

- успішне функціонування відпочинкових баз, провідними серед яких є: гірськолижний комплекс «Буковель», рекреаційний комплекс «Карпати» та «Загін». Усього на території м. Яремче на 2017 р. налічувалося 26 туристично-рекреаційних і спортивних закладів, загальною потужністю 3576 місць;

- висока частка приватного зеленого туризму: послуги з проживання надає 171 садиба на 1680 місць, що дає можливість нарощувати лікувально-оздоровчі, туристичні, спортивні послуги, зокрема і для іноземних туристів;

Рис. 2.1.2 Колективні засоби розміщення, за [56]

- динамічні темпи зростання кількості відпочиваючих: за період 2000-2006 рр. (зменшення після 2014 р.) (таблиця 2.1.1, рис. 2.1.2). Крім того, упродовж року в Яремчанській курортній зоні відпочиває понад 1,3 млн. одноденних відвідувачів та екскурсантів;

Таблиця 2.1.1

Динаміка кількості відпочиваючих на території міської ради м. Яремче, тис. чол., за [29, 56]

Роки	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2013	2015	2017
Кількість відпочиваючих	42	87,0	121,3	210,0	305,2	631,5	126,5	111	123

- наявність інформаційно-туристичного бізнес-інтернет центру на базі Фонду підтримки підприємництва в м. Яремче для отримання інформації про готелі та приватні сектори, заклади торгівлі, харчування, транспортне сполучення, атракційні об'єкти, культурні пам'ятки, гірськолижні траси, туристичні маршрути;

- перспективний промисловий потенціал;
- високий рівень орієнтації економіки регіону на експорт;
- розвинута інфраструктура транспорту і зв'язку, деревообробна галузь, спрямованість суб'єктів господарювання малого бізнесу на галузь туризму.

У Яремчанському районі 28,4% працівників, або 1828 осіб від загальної чисельності штатних працівників малого підприємництва, зайнятих в різних галузях економіки, припадає на галузь рекреації та відпочинку [29].

Яремчанський район потребує впровадження найбільш перспективного та першочергового вкладення інвестицій, а саме:

- будівництво фунікулеру на гору «Маковиця», туристичного селища «Маєток Святого Миколая», дитячих оздоровчих таборів;
- встановлення інформаційних щитів із схемами туристичних маршрутів;
- створення форельної бази.

Реалізація такого проекту представить Яремчанський регіон як центр рекреаційної індустрії. Також лівова частка інвестиційних проектів, спрямованих на формування спортивних баз, здатних проводити міжнародні змагання всіх рівнів, повинна спрямовуватись в селищі Ворохта Яремчанського району. Адже найбільш сприятливий рельєф, кліматичні умови (найвище розташування над рівнем моря), а також наявність професійного трамплінного комплексу.

Із розвитком Яремчанського регіону як центру туризму високогір'я, також слід розвивати місця історичного та етнічного приваблення туристів.

Реалізація даних заходів значно б розширила коло відвідувачів і туристів, створила б вільні робочі місця, забезпечила зростання обсягу платних послуг і ВРП, ВВП, додатково наповнила державний і місцеві бюджети, відновила б

культурну та історичну спадщину регіону.

Для успішного просування високогірних регіонів Івано-Франківської області, а разом з ними України, на світовий ринок туристичних послуг необхідно розробити стратегію розвитку туризму, характерними для якої є [29]:

- розвиток туристичної інфраструктури, особливо доріг;
- підвищення якості та культури послуг;
- відновлення та збереження пам'яток культури; підтримка екологічного середовища;
- вдосконалення менеджменту та маркетингу в сфері підготовки висококваліфікованих кадрів за туристичними спеціальностями;
- створення робочих місць і здійснення заходів з безпеки відпочиваючих.

Відповідна стратегія розвитку туристичної галузі повинна здійснюватися за ініціативи не лише регіональних адміністрацій, а й Уряду України шляхом:

- створення відповідної законодавчої бази на основі загальновизнаних європейських стандартів та адекватної ринкової економіці;
- залучення підприємств різних форм власності, особливо приватних підприємств малого бізнесу в галузі туризму, що має в умовах Прикарпаття неабияке значення для зростання зайнятості населення;
- сприяння в наданні пільгових кредитів та ін.

Отже, розглядаючи туристичну індустрію Яремчанського регіону, як лідера з туристично-рекреаційних послуг серед високогірних регіонів Прикарпаття, слід наголосити, що саме туризм (гірськолижний, зелений, сільський, культурний, релігійний, сентиментальний) – це найреальніший вид діяльності, що дасть позитивний ефект для виходу високогірних регіонів із кризи та покращення соціально-економічного становища його мешканців.

Туризм в Україні, зокрема в Карпатському регіоні, має величезний потенціал для розвитку, враховуючи щорічний потік туристів, який раніше досягав близько мільйона осіб. Це створює унікальні можливості для місцевих органів самоврядування, таких як Яремчанська міська рада, які можуть активно сприяти розвитку цього напрямку. Розробка нових туристичних проектів і

маркетингових програм здатна значно підвищити привабливість регіону для гостей.

У гірській частині Львівської області туризм залишається одним із ключових видів економічної діяльності. Близько 49,8% респондентів вважають, що саме туризм має найбільший потенціал для розвитку малих і середніх підприємств. Інші важливі напрями включають готельно-ресторанний бізнес (24,8%), сільське та лісове господарство (8,2%), торгівлю (7,5%), надання послуг (6,0%) і транспорт (2,7%) [46].

Туристично-рекреаційний потенціал гірської частини Львівської області забезпечує розвиток трьох основних видів туризму: гірськолижного, відпочинкового та лікувально-оздоровчого. Найбільший інтерес та активність серед туристів спостерігається саме в гірськолижному туризмі, особливо у зимовий період, коли попит на послуги та активність інфраструктури досягають піку.

Славське є одним із найбільших і найрозвиненіших гірськолижних центрів України. Цей курорт має низку переваг. Схили гір Тростян, Погар, Кремень пристосовані для катання на лижах і сноуборді, що робить їх привабливими як для початківців, так і для досвідчених лижників. Тут широкий вибір закладів для ночівлі, включаючи приватні оселі, а також численні заклади харчування, розташовані як у центрі містечка, так і на околиці. Залізничне сполучення значно полегшує доступ до Славська, особливо для мешканців Львова, які часто відвідують курорт навіть на короткі поїздки (1-2 дні).

Особлива популярність курорту, що є характерним для Славська, приводять до виникнення ряду негативних факторів, що погіршують загальне враження від відпочинку. До таких негативних моментів можна віднести: наявність великих черг біля підйомників, досить велика кількість людей на схилах, що подекуди унеможлиблює нормальне катання, відсутність вільних місць в закладах розміщення в пік сезону.

Комплекс Тисовець, розташований за 25 км від Сколе, є важливим центром зимових видів спорту міжнародного значення. Комплекс включає

готель, кілька котеджів та приватні оселі в сусідніх селах (Орявчик, Орява). Чотири спуски різної довжини та складності, бігові лижні траси, трампліни (40, 70, 90 м) та схили для катання на санях. Завдяки сучасним спортивним спорудам, Тисовець стає привабливим для організації змагань міжнародного рівня.

Відповідно туристичний продукт даного центру є орієнтований на споживачів іншого рівня. Є люди транспортна доступність для яких не має особливого значення, основна вимога для них – відпочити в своє задоволення, в спокійні обставини. Також іншою групою споживачів туристичних послуг даного гірськолижного центру є спортсмени.

Гірськолижний комплекс «Плай» знаходиться біля с. Плав'є недалеко від Славська. Тут працює два підйомники та є 6 основних трас. Туристична інфраструктура представлена кількома готелями і кафе, є пункт прокату лижного спорядження, в довколишніх селах є приватні оселі. Транспортна доступність є добра, оскільки Плав'є знаходиться на трасі Київ – Чоп.

Рис. 2.1.3 Гірськолижний комплекс «Плай», за [46]

Біля сіл Грабовець та Волосянка поблизу Славська облаштовано один та два лижних спуски відповідно, інфраструктура розвинена слабо.

Туристичний продукт цих центрів виступає в основному як додатковий до Славського.

Інший центр гірськолижного туризму Львівщини село Розлуч Турківського району на сьогодні розвинений досить слабо. Загалом природні

умови сприяють заняттю лижним спортом. Проте інфраструктура розвинена недостатньо (функціонує 4 бази відпочинку та два пансіонати, діють два бугільних підйомники довжиною 600 і 400 м), приватних осель теж досить мало.

Крім того значним потенціалом в розвитку гірськолижного відпочинку володіють деякі інші території в Дрогобицькому (місцевості поблизу сіл Новий Кропивник, Старий Кропивник, Підбуж), Старосамбірському, Сколівському (в районі с. Климець), Турківському районах.

Загалом найбільш привабливими центрами, що орієнтуються на відпочинковий туризм можна відзначити Славське, Сколе, Гребенів, Дубина, Коростів. Привабливість саме цих населених пунктів визначається їх доступністю, оскільки сюди легко добратися поїздом або автомобільним транспортом та відносно добрим розвитком нічліжної бази, яка представлена тут закладами різного рівня за ціною та якістю. Також на цих територіях створений національний природний парк «Сколівські Бескиди».

Ще одною особливістю літнього відпочинку є те, що відсутня сильна концентрація людей в одному чи кількох туристичних центрах. В даному випадку, відпочиваючі частково розсіюються по довколишніх селах, чому сприяє розвинута мережа приватних закладів ночівлі або ночують в наметах не зупиняючись в жодному з населених пунктів.

Менш розвиненими в плані інфраструктури, хоча із сприятливими природними умовами є Турківський район, зокрема територія Розлуча, с. Гусне (що біля г. Пікуй) та регіонального ландшафтного парку «Надсянський». Туристична інфраструктура цих місцевостей перебуває в досить поганому стані і чи не єдиними закладами ночівлі є приватні оселі.

Привабливими в туристично-рекреаційному плані є території Дрогобицького району. Особливо це стосується південної гірської його частини. Тут можна виділити такі села, як Майдан, Рибник, Довге, Старий Кропивник, Підбуж, де розташовані бази відпочинку та дитячі оздоровчі табори. Проте місцева туристична інфраструктура, як і території Турківського

району, потребує значних капітальних вкладень та стимулювання розвитку.

Гірськолижні курорти Львівщини мають високий потенціал для подальшого розвитку. Для його реалізації необхідно [17, 27]:

- будівництво нових трас, модернізація витягів та розширення готельно-ресторанної бази.
- просування курортів через цифрові платформи, співпраця з міжнародними туроператорами.
- розширення доріг, покращення громадського транспорту для зручного сполучення з іншими регіонами.

Ці заходи сприятимуть збільшенню туристичного потоку та зміцненню позицій Львівської області як ключового зимового туристичного напрямку в Україні.

Екологічна проблема в регіоні має досить суперечливий характер. З одної сторони туристи хочуть відпочивати в екологічно чистих умовах, з іншої - користуватися всіма благами інфраструктури, яка власне є основною причиною погіршення екологічної ситуації. Тому, розвиток туризму повинен відбуватися в контексті певного компромісу між комфортом та екологічною ситуацією [27].

Єдиним виходом вирішення проблеми конфлікту між природним середовищем та розвитком туризму, між потребами туристів у екологічно чистому середовищі та комфортних умовах відпочинку є ефективне використання природно-ресурсного потенціалу регіону. Пріоритети сталого розвитку туризму – це формування соціально відповідального, екологічно спрямованого та економічно ефективного туризму як форми проведення населенням вільного часу [25].

Серед засобів пересування це може бути транспорт з ефективним використанням енергії та зменшенням шкідливих викидів, такий що базується на альтернативних, екологічно чистих джерелах енергії чи нетрадиційні засоби пересування (сани, кінні вози). Також, варто передбачити зменшення транспортного руху взагалі, за рахунок використання місцевої продукції, що зменшить кількість вантажних перевезень та надання переваги громадському та

груповому транспорту над індивідуальним.

Із засобів ночівлі перевагу слід надати розвитку будівництва приватних помешкань, малих готелів та пансіонатів, та інших невеликих готельних підприємств. В харчуванні туристів варто надати пріоритет використанню місцевих продуктів і виключенню із споживання продукції в одноразовій упаковці.

Важливим є створення природоохоронних об'єктів, з відповідними правилами, що обмежують господарську діяльність та поведінку туристів на їх території. Також слід передбачити накладання штрафів за нанесення шкоди природному середовищу, створення установ екологічного контролю та забезпечення пільгових умов для тих закладів, що проводять зрівноважену рекреаційну діяльність. Істотним елементом є покращення екологічної свідомості населення через введення спеціальних екологічно-освітніх програм та організацію екологічних екскурсій. Іншим аспектом забезпечення сталого розвитку гірськолижного туризму є раціональне територіальне розміщення туристів.

Важливими засобами просування туристичного продукту регіону повинні стати засоби «Public Relations». Направленість таких засобів має бути зорієнтована на формування прихильності до наших туристичних територій зі сторони потенційних споживачів, в тому числі і через формування позитивного ставлення до регіону [27]. Засоби «Public Relations» дають можливість формувати суспільну думку, і, таким чином можна вирішувати не лише економічні а і соціальні проблеми, тобто стимулювати населення до здорового способу життя, турботи про довкілля.

Диверсифікація діяльності в об'єднаних міських та сільських територіальних громадах може відбуватися також завдяки розвитку сільського туризму (рис. 2.1.4).

«Країни ЄС постійно наголошують у своїх програмних документах на багатофункціональний розвиток сільських територій. Туристичні послуги стають інструментом реалізації стратегічних цілей ЄС у сфері [60]: активізації

економічно відсталих, депресивних регіонів; розвитку альтернативних видів доходу домогосподарств; регіонального розвитку на основі збалансованого розвитку сільських територій; створення робочих місць на сільських територіях з врахуванням сезонного та неповного працевлаштування».

Рис. 2.1.4 Садоби зеленого туризму, за [27]

«Головною метою багатофункціонального розвитку сільських територій є незмінне поліпшення умов життя, праці та відпочинку селянських родин, надання несільськогосподарських послуг (сільський туризм)» [22].

За визначенням професора А. П. Вятрака стратегія розвитку туризму територіальної громади це «... програма намірів місцевої влади у сфері розвитку туризму, що становлять частину стратегії сільської ради укладеної на засадах збалансованого розвитку» [23].

Важливим питанням у створенні стратегії розвитку туризму є привабливість чи атракційність певної території. Формуючи стратегію необхідно добре проаналізувати туристичну пропозицію з огляду сподівань потенціальних туристів та мотивів їх приїзду, роблячи поділ туристичних цінностей на:

- відпочинкові – у ситуації територій відпочинкових зон;
- краєзнавчі – що охоплюють цінності природного середовища, культури й сучасних досягнень людства;
- спеціальні – риболовлі, верхової їзди, полювання, що сприяють розвитку визначених типів спеціалізованого туризму [27].

Стратегія розвитку туризму має ґрунтуватися на детальній оцінці туристичного ринку. Важливим моментом є пізнання потенційного ринку збуту туристичних продуктів й цільових груп туристів. Таке завдання є досить складним й вимагає фахових знань експертів, які спеціалізуються у цій сфері.

Стратегія розвитку туризму на найнижчому рівні територіального самоврядування стає важливим інструментом управління локальною економікою з огляду перспективи планових дій.

Далі будемо аналізувати особливості впливу гірського туризму на сталий розвиток гірських регіонів.

2.2. Вплив гірського туризму на розвиток інфраструктури гірських регіонів

Українські Карпати мають унікальні умови для розвитку туризму. Однак, регіон стикається з низкою викликів, які потребують комплексного підходу. Серед основних проблем можна виділити соціально-економічні виклики, низький рівень зайнятості та недостатній добробут місцевого населення, що ускладнюється гірським рельєфом і специфікою клімату. Екологічні загрози, пов'язані з антропогенним тиском, такими як вирубка лісів, браконьєрство, промислове забруднення та непередумана забудова, також є значним викликом для регіону.

Яскравим прикладом таких викликів є проєкт будівництва масштабного гірськолижного курорту «Свидовець» у Рахівському районі. Проєкт передбачає створення 60 готельних споруд, 33 канатних доріг та 230 км лижних трас, здатних приймати одночасно до 28 тисяч туристів.

Для збереження природної спадщини Карпат і одночасного розвитку туризму важливо впроваджувати екологічно збалансований підхід. Це включає розробку проєктів, які враховують екологічні особливості регіону, використання міжнародних практик сталого туризму, залучення місцевих

громад до туристичних ініціатив, розвиток малого бізнесу, орієнтованого на екоферми, етнографічні комплекси та сільський туризм. Важливим аспектом є також інфраструктурний розвиток із акцентом на екологію, обмеження масштабної забудови у чутливих природних зонах і впровадження механізмів оцінки впливу на довкілля для нових проєктів..

Крім того, на курорті «Свидовець» планується відкриття близько 120 закладів харчування, магазинів, фітнес-центрів, медичних установ, банківських відділень і багаторівневих паркінгів для автомобілів. Заплановано навіть будівництво приватного аеродрому з довжиною злітної смуги 1000 метрів для посадки невеликих літаків. Основним аргументом за реалізацію цього проєкту називають створення робочих місць для місцевого населення.

З точки зору досвідчених туристів, Свидовецький масив сприймається як парк відпочинку – з рівними дорогами, туристичними вказівниками та відносною заселеністю. У цьому контексті варто враховувати, що створення великого курорту в межах гірської природної території тягне за собою низку еволюційних процесів, які можуть призвести до втрати автентичності й недоторканості цієї місцевості. Такі зміни, хоч і спрямовані на розвиток інфраструктури, становлять загрозу основній конкурентній перевазі регіону для туризму – його природній унікальності.

Карпати розташовані на території 4 областей України: Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської і Чернівецької. Гори невисокі, вулканічного походження, середньою висотою близько 1200-1400 метрів. Гора Говерла знаходиться в районі села Ясиня і Яблуниця. Поруч розташовані всі двухтисячники Українських Карпат – Петрос, Хом'як, Піп-Іван.

Практично в будь-якому регіоні є місця для катання на лижах – лижні бази, санаторії звичайно розташовані в місцях, придатних для катання на лижах і сноубордах. В Україні, на сьогодні, функціонують чотири основні гірськолижні курорти, це – Буковель, Яблуниця, Славське та Драгобрат.

У 30 км від Яремче й у 100 км від Івано-Франківська, на висоті 900 м над рівнем моря, у селі Поляниця Закарпатської області знаходиться туристичний

комплекс "Буковель". Саме тут, більш ніж будь-де, збегрелися первозданна краса, природна гармонія і багатства землі. Назва його походить від однойменної гори висотою 1129 м., у підніжжя якої і розташувався цей гірськолижний курорт. Сніг тут випадає рано й у великій кількості. На території комплексу діють бугельні і крісельні підйомники. До послуг відпочиваючих пункти прокату гірськолижного устаткування (гірські лижі, бігові лижі, сноуборди), лижна школа, де висококваліфіковані інструктори розробляють індивідуальну програму навчання, працює дитяча лижна школа й інструктори по сноубордингу. Завдяки вдалому розташуванню й унікальним кліматичним умовам, сніг у Буковелі випадає рано й у великій кількості, що в сполученні з раціональною й ефективною роботою по снігонапиленню і підготовці трас забезпечує прекрасне сніжне покриття, що зберігається з листопада до середини травня. Висвітлення схилів дозволяє кататися у вечірній час. Лижні траси проходять на спеціально підготовлених схилах із трав'яною основою [20].

Стан погоди і сніжного покриття на трасах "Буковеля" можна побачити в режимі on-line за допомогою веб-камер, установлених на схилах. Перепад висот – 488м, довжина трас – 120 км. (95% трас зі снігогенеруючим устаткуванням). Усі траси даглянуті і пов'язані між собою; Кількість підйомників – 7 канатних доріг (два бугелі, один 2-крісельний, три 4-крісельних, один 3-крісельний) і 5 мультиліфтів. На території ТК "Буковель" працює бригада висококваліфікованих рятувальників. При першій необхідності вони нададуть долікарську допомогу, а в критичних випадках зможуть транспортувати потерпілого в медпункт. Усі відпочиваючі застраховані.

Відпочинок на гірськолижному курорті "Буковель" корисний для людей будь-якого віку. Клімат Українських Карпат, чисте повітря, джерельна вода, пейзажі, що радують око в будь-який час року, позитивно впливають на всі системи організму. Зараз розпочинається залізничний проект під назвою "Буковель-лижний експрес", який забезпечить швидкісні експреси з різних міст.

Яблуниця – знаходиться практично на кордоні Івано-Франківської і Закарпатської областей, недалеко від знаменитого Яблунецького перевалу.

Відстань до районного центра м. Яремче - близько 30 км. Яблуниця – найвідоміший гірськолижний центр Івано-Франківської області. Там знаходиться 10 бугельних підйомників, довжиною від 100 до 1100 м. (з них 2 у самому селі і 2 безпосередньо на перевалі). Траси різного рівня складності. Дуже зручний під'їзд до трас.

Сьогоднішнє Славське має курортний статус. На його території площею 64 кв. км мешкає 3,7 тис. населення, розташовано 25 туристичних баз та баз відпочинку. Взимку Славське – це просто рай для лижників Славське – один з найпопулярніших гірськолижних курортів українських Карпат. У Славському прокладено кілька гірськолижних трас європейського значення, функціонують крісельні і бугельні підйомники. Для гірськолижного відпочинку використовуються гори Тростян, Погар, Менчул і Політехнік.

Гора Тростян, висотою близько 1236 м, по складності гірськолижних трас цілком може суперничати з відомими Альпійськими горами. Гора Тростян знаходиться на відстані 2 км від центра села Славско. До нижньої станції крісельної дороги, довжиною 2750 м., туристи можуть доїхати на таксі. Гора Політехнік розташована при в'їзді в Славське. Ухил гори, довжиною від 600 до 1000 м., шириною - 100-150 м., з перепадом висот - 150-200 м., досить пологість, без різких перепадів. До послуг аматорів-гірськолижників – два бугельних підйомники довжиною 600 і 1000 м чеського виробництва [20].

Найвисокогірніша лижна база Українських Карпат, розташована на висоті 1400 м над рівнем моря, на стику хвойних лісів і альпійської зони, у підніжжя гори Стіг (1707 м над рівнем моря) і гірського масиву Близнеця (1883 м над рівнем моря). Підковоподібне розташування гір Свідивецького Хребта створює унікальний природний феномен "Драгобрат" – наявність стабільного сніжного покриву з листопада по травень місяць.

Протягом останніх 30 років відсутність снігу, навіть теплими малосніжними зимами, у садибі Драгобрат не спостерігалася. На Драгобраті буде цікаво лижнику з будь-яким рівнем кваліфікації. Наявність цілини і великого сніжного покриву (до 5 метрів) роблять Драгобрат райським місцем

для сноубордистів. До послуг відпочиваючих три підйомники з трасами від 500 м (дитяча) до 2500 м. Загальна довжина трас – більш 9 км. У червні і першій половині липня можливе катання на сніжниках довжиною до 500 метрів. Траси готуються ратраками. Працюють освітлені траси [8]. На базі є прокат гірськолижного спорядження і сноубордів, камера схову, інструктора, ігровий зал, дискотека-кінозал, сауна, ресторани і колиба, польоти на пароплані. Курорт постійно розвивається. У найближчих планах інвесторів - будівля готельно-рекреаційного комплексу на 100-150 місць, розвиток мережі сервісного обслуговування, спорудження підвісної канатно-крісельної чи кабінної дороги.

Гірські території регіону характеризуються двома яскраво вираженими піками відвідуваності. Перший припадає на зимовий період, коли Карпати приваблюють гостей своїми лижними трасами, різдвяною обрядовістю, веселими народними гуляннями та неповторною зимовою красою. Другий пік починається з другої декади червня й триває до кінця серпня. У цей час, що збігається з періодом наймасовіших відпусток, популярними стають активний гірський туризм, пізнавальні екотуристичні мандрівки та відпочинок серед величних зелених карпатських краєвидів. Основні види агротуристичних послуг подано у (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Основні види агротуристичних продуктів Карпатського регіону, за [17,]

№ з/п	Агротуристичні продукти	Львівська область	Івано-Франківська область	Закарпатська область
1	Національна домашня кухня	++	++	++
2	Сільські вечорниці з частуванням	++	++	+
3	Участь у проведенні свят, народних обрядів (весілля, колядки, троїсті музики)	+	++	+
4	Відвідування народних умільців, домашні музеї	+	++	++
5	Збір грибів, ягід і їх консервація	++	++	++
6	Оздоровчі сауни з фі-точаями, старовинні рецепти омолодження	+	++	++
7	Піші туристичні маршрути	+	++	++
8	Зимові розваги, поїздки на санях	++	++	++
9	Прогулянки на конях	+	+	++
10	Ватра та частування	+	++	++

Найвідомішими агротуристичними продуктами в Карпатському регіоні є ті, що пов'язані з національною кухнею, проведенням фестивалів. Значного поширення набули оздоровчі сауни з фіточаями, зимові розваги з катанням на саних. В усіх Карпатських областях поширений збір ягід і грибів та вальфікований туризм (піші, кінні прогулянки). Усе більшої популярності набувають форми пізнавального туризму (відвідування народних умільців, домашніх музеїв).

Гори – це складна екосистема, яка є джерелом води, енергії та біорізноманіття, а також основою видобутку мінералів, лісопродукції та потужною рекреаційною зоною. Однак активне освоєння гірських територій має згубний вплив на загальний стан екосистеми. Щороку людина дедалі більше розширює освоєні території: будує дороги, гідроелектростанції, нові міста й котеджні поселення, спрямовані на залучення більшої кількості туристів. Таке будівництво завдає непоправної шкоди рослинному покриву, що є невід'ємною частиною екологічного балансу гір.

В Україні значною проблемою залишається забрудненість гірських річок через нерозвинену очисну інфраструктуру, а також стихійні сміттєзвалища, що виникають у туристичних зонах. Окремою зоною ризику є транспорт. Викиди автомобілів у гірській місцевості є особливо шкідливими.

Специфічний транспорт, такий як канатні дороги й фунікулери, також деструктивно впливає на гірські екосистеми. Вони спричиняють ерозію ґрунтів і завдають шкоди флорі та фауні регіону. Без вжиття ефективних заходів наслідки можуть стати катастрофічними: землетруси, снігові лавини, зсуви, деградація генетичного та природного середовища.

Проблему вразливості екосистеми гір можна вирішувати у двох ключових напрямках: по-перше, через створення й удосконалення знань про екологію та сталий розвиток гірських систем; по-друге, шляхом сприяння комплексному розвитку водозбірних районів і пошуку альтернативних джерел засобів для існування місцевого населення.

Кожна туристична дестинація проходить етапи формування, піку

використання, а згодом, у разі недотримання екологічних норм, може втратити свою привабливість через порушення ландшафтної гармонії, екологічної рівноваги та перенасичення туристами.

Оскільки недоторкані природні ландшафти завжди залишаються важливим фактором туристичної привабливості, необхідно зберігати зони незайманого ландшафту. Вони забезпечують мандрівникам можливість насолодитися унікальною природою, знайти цікаві природні об'єкти, що збагатять їхній досвід, сприятимуть підвищенню екологічної свідомості та зроблять відпочинок повноцінним і гармонійним.

2.3. Основні напрями вдосконалення розвитку гірського туризму в Україні

Туризм як явище суспільного життя сьогодні настільки розвинений, що важко уявити хоча б один населений пункт, де б туристична сфера не прогресувала. Майже в кожному такому випадку можна говорити про певну оригінальність і неповторність. Тому виникає необхідність у виробленні єдиних, узгоджених на державному рівні правил, які б регулювали розвиток туризму, оскільки цей процес має відповідати світовим стандартам.

«Туристична політика», це політика органів державної влади, спрямована на розвиток і вдосконалення туристичної сфери.

Ураховуючи положення ст. 2 Закону України «Про туризм», органи державної влади можуть реалізовувати свою політику в багатьох сферах, зокрема: культурно-пізнавальній, лікувально-оздоровчій, у сфері розвитку сільського (зеленого) туризму, гірського, пригодницького, мисливського туризму тощо [36]. А отже, політика держави, спрямована на розвиток гірського туризму, є невід'ємною складовою державної політики в туристичній сфері й має відповідати за всіма її критеріями.

Однак, визначаючи термін «державна туристична політика у сфері розвитку гірського туризму», слід мати на увазі, що така політика може здійснюватися в багатьох аспектах [10]. Це залежить від рівня, на якому вона здійснюється і реалізується. Так, можна розрізняти державну туристичну політику, регіональну і туристичну політику окремих підприємств, які займаються туризмом, і в кожному з цих випадків туристична політика буде характеризуватися своїми особливостями [10].

Оскільки туристична політика у сфері розвитку гірського туризму є складовою державної політики, її реалізація охоплює всю територію України, але зосереджується переважно на рівні окремих регіонів. Це спрямовано на розв'язання соціально-економічних суперечностей між розвитком економіки регіону та туризму в ньому.

Основними напрямками державної політики в галузі туризму є захист прав туристів, підтримка інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту, а також розвиток внутрішнього та в'їзного (іноземного) туризму. Форми такої підтримки різноманітні: це можуть бути прямі інвестиції, спрямовані на створення туристичної інфраструктури, витрати на підготовку професійних кадрів, наукове й рекламно-інформаційне забезпечення, просування національного туристичного продукту на світовому ринку. Крім того, держава може надавати податкові й митні пільги, які стимулюють приплив інвестицій і сприяють загальному розвитку туристичної галузі.

Туристична політика держави у сфері розвитку гірського туризму як система методів, способів і засобів соціально-економічного, правового, зовнішньополітичного, культурного та іншого характеру базується на відповідній стратегії та тактиці. Туристична стратегія є явищем, якому приділяється мало уваги в сучасній туристичній доктрині. Туристична стратегія – «це розробка загальної концепції розвитку галузі та цільових програм в її межах, для реалізації яких необхідний час і значні фінансові ресурси. Основною метою концепції є створення сучасної високоефективної та конкурентоспроможної туристичної індустрії, яка забезпечить широкі

можливості для обслуговування споживачів (як співвітчизників, так й іноземців) та зробить значний внесок у соціально-економічний розвиток країни» [10].

Туристична політика та туристична стратегія мають тісний взаємозв'язок, оскільки ефективність першої залежить від якісно розробленої другої. Для реалізації стратегії необхідно впроваджувати конкретні заходи, які й утворюють туристичну тактику. До таких заходів можна віднести створення нормативно-правової бази для розвитку туризму, залучення інвестицій, запровадження системи ліцензування та сертифікації туристичної діяльності тощо.

Туристична політика у сфері гірського туризму є специфічною формою державної політики, спрямованою на ефективний розвиток цієї галузі. Зважаючи на те, що туристична політика є складовою частиною державної політики, важливо виділити особливі фактори, які впливають на її формування, а відповідно й на політику у сфері гірського туризму:

- економічні (макроекономічна та валютна стабільність, зацікавленість влади в розвитку туристичної сфери та можливість залучення капіталів, зацікавленість інвесторів);
- правові (наявність належної правової бази, реальна можливість для втілення нормативно-правових актів у життя, відповідність нормативної бази до європейських стандартів);
- природні умови країни (наявність унікальних природних ресурсів, культурно-історичних пам'яток, творів мистецтва, архітектури, живопису);
- транспортні умови (наявність розвиненої інфраструктури);
- соціальні фактори (сприятливі умови життя людей, можливість для реалізації туристичних потреб).

Інколи виокремлюють наступні елементи, що істотно впливають на туристичну політику: економічна політика, політика пасажирських перевезень, соціальна політика, територіальна політика, політика культури та політика дозвілля [10]. Але зміст економічної політики полягає, в першу чергу, у

створенні позитивного економічного середовища в гірських місцевостях, яке б забезпечило надійну базу для розвитку туристичної сфери.

Важливість політики пасажирських перевезень обумовлена необхідністю забезпечити туристу можливість дістатися конкретного місця за допомогою відповідного транспортного сполучення. У гірських районах ця задача ускладнюється через особливості місцевості. Варто підкреслити нерозривний зв'язок між туристом і транспортною мережею: без доступного транспортного сполучення туристу буде складно дістатися до місця подорожі. Водночас розвиток туризму стимулює як економічне зростання держави, так і вдосконалення її транспортної інфраструктури.

Як правило, три ключові складові політики пасажирських перевезень [10]:

- політика шляхів сполучення, яка передбачає розширення та модернізацію залізничних мереж, автомагістралей, авіаційних маршрутів і водних шляхів.

- політика транспортних засобів, спрямована на розвиток і оновлення транспортного парку, що може позитивно впливати на туристичну галузь.

- тарифна політика, яка формує стратегію ціноутворення на транспортні послуги. Вона сприяє розвитку туризму шляхом встановлення диференційованих тарифів, наприклад, надання пільг для молоді та студентів при купівлі квитків на поїзд чи літак.

Таким чином, комплексний підхід до політики пасажирських перевезень відіграє важливу роль у розвитку туризму, зокрема в гірських регіонах. Тому пропонується під час формування політики пасажирських перевезень для гірського туризму враховувати ще й особливий статус гірських поселень.

Соціальна політика охоплює створення комплексу заходів як державного, так і недержавного характеру, спрямованих на виявлення, узгодження та задоволення потреб і інтересів різних верств населення. Основними елементами цієї політики є [10]:

- законодавче регулювання робочого часу та відпусток, що забезпечує

громадянам можливість повноцінного відпочинку.

- перерозподіл доходів, спрямований на зменшення соціальної нерівності та підвищення доступності відпочинку для малозабезпечених груп.

- стимулювання розвитку соціального туризму, яке сприяє забезпеченню доступу до туристичних послуг для різних категорій населення.

Реалізація ефективної соціальної політики дозволяє залучити до споживання туристичних послуг широкі верстви населення, зокрема дітей, студентів, людей похилого віку та осіб з інвалідністю, що сприяє загальному підвищенню рівня життя та розвитку туризму.

Територіальна політика є ефективною тоді, коли в певній державі створено найкращі умови для розвитку туризму. У країнах зі слабкою економікою до завдань територіальної політики належить контроль за використанням землі та формуванням туристичної інфраструктури [10].

Політика культури спрямована не лише на формування державних ініціатив, які сприяють розвитку культурного потенціалу народу та залученню туристів, але й на забезпечення збереження культурної ідентичності, традицій та звичаїв. Це дозволяє не тільки підтримувати унікальність національної спадщини, а й робити її привабливою для іноземних і внутрішніх туристів.

Політика дозвілля реалізується через заходи, спрямовані на організацію ефективного, цікавого та корисного проведення вільного часу. У ній виділяють два ключові елементи: кількісний (характеризує тривалість часу, що громадяни можуть присвятити дозвіллю поза робочими обов'язками) та якісний елемент (відображає рівень організації дозвілля). Він підвищується завдяки розвитку культурної та спортивної інфраструктури, такої як бібліотеки, музеї, театри, басейни, спортивні споруди та зелені зони.

Таким чином, поєднання політики культури та дозвілля створює сприятливі умови для формування гармонійного суспільства, підтримки національної спадщини й розвитку туризму через створення цікавого і доступного середовища для відпочинку [10].

Туристична політика у сфері гірського туризму спрямована на ефективне

управління туристичними процесами в межах певної території. Її ефективність забезпечується, коли вона базується не лише на законодавстві держави, а й на міжнародних туристичних стандартах, які сформувалися у вигляді принципів, правил та традицій.

Туристична політика повинна охоплювати всі суспільні процеси, які вже існують у туристичній сфері, а також передбачати можливість виникнення нових процесів за певних умов.

Державна політика у сфері туризму повинна бути ретельно продуманою та послідовною. Це означає, що рішення, які ухвалюють державні органи, мають: враховувати попередні рішення з даного питання, базуватися на принципах законності, спрямовуватися на вирішення проблем.

Реалізацію державної туристичної політики здійснюють органи державної влади, які наділені відповідними функціями згідно із законом. Їхня діяльність охоплює регулювання туристичної галузі, контроль за дотриманням стандартів, підтримку розвитку інфраструктури та створення умов для сталого розвитку туризму.

Туристична політика охоплює широкий спектр елементів, оскільки на її формування впливає безліч факторів, які допомагають досягати визначених цілей і виконувати її функції. Серед них можна виокремити екологічну, інвестиційну, регіональну політику, а також політику засобів масової інформації та реклами туристичного продукту.

Реалізація туристичної політики у сфері гірського туризму є складним і багатоаспектним процесом. Вона включає не лише систему принципів, завдань і функцій, а й набір заходів, необхідних для їх ефективного виконання. Для позначення сукупності цих елементів доцільно використовувати термін «механізм реалізації туристичної політики», який включає: розробку, ухвалення та впровадження цільових програм розвитку туризму на державному та регіональному рівнях; формування законодавчої бази; реалізацію заходів, спрямованих на досягнення завдань туристичної політики.

Таким чином, успішна реалізація туристичної політики у сфері гірського

туризму вимагає комплексного підходу, координації дій на різних рівнях управління та врахування специфіки регіону.

На сьогодні є реальні можливості для вдосконалення політики держави у сфері розвитку гірського туризму (рис. 2.3.1). Перші кроки в цій сфері вже зроблено. Зокрема, Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» встановлює критерії, за якими населені пункти набувають статусу гірських, визначає основні засади державної політики щодо розвитку гірських населених пунктів та гарантії соціального захисту громадян, що в них проживають, працюють або навчаються [34].

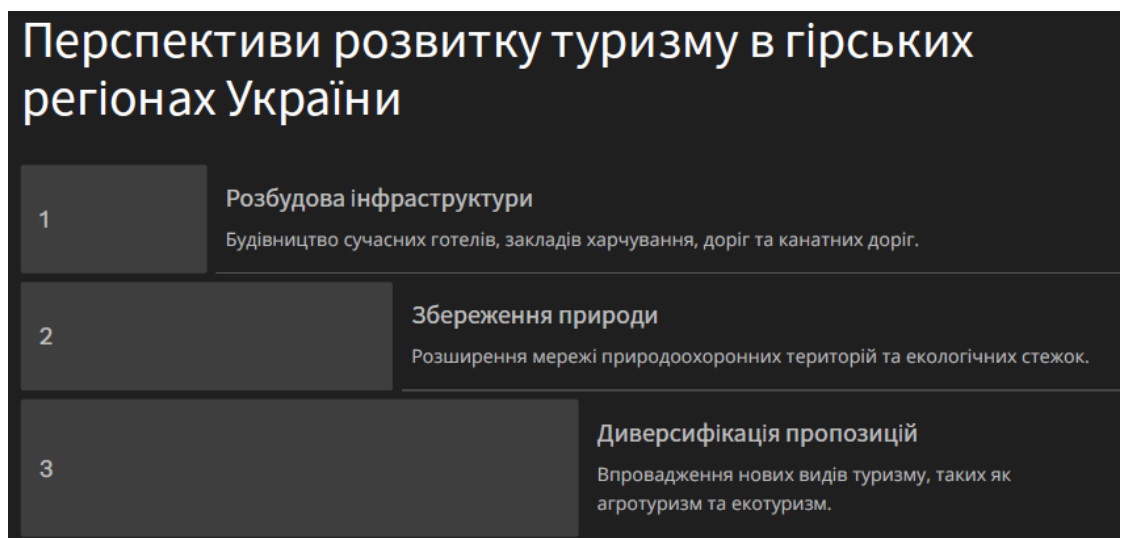

Рис.2.3.1. Перспективи розвитку туризму в гірських ркгіонах України

Згідно зі ст.1 Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» до гірських населених пунктів належать міста, селища міського типу, селища, населені пункти, які розташовані в гірській місцевості, мають недостатньо розвинуті сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність. Для забезпечення соціально-економічного розвитку населених пунктів, яким надано статус гірських, держава гарантує [34]:

1) виділення бюджетних коштів на розвиток і зміцнення матеріально-технічної бази пасажирського транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, електричних мереж, систем теле- і радіотрансляції, газифікації та розробки

місцевих газових і нафтових родовищ, освіти, охорони здоров'я, культурно-побутового та торговельного обслуговування, а також фінансування заходів для поліпшення родючості земель, розвитку та використання туристичних, рекреаційних і лікувальних можливостей гірського регіону;

2) здійснення заходів щодо будівництва об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури;

3) встановлення доплат до ціни сільськогосподарської продукції, яка вироблена в місцевостях, віднесених до гірських, та реалізується державі виробниками таких населених пунктів;

4) забезпечення в централізованому порядку поставок населенню життєво необхідної продукції в обсягах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України;

5) встановлення плати за електроенергію громадянами в розмірі, що дорівнює платі за електроенергію в гірській місцевості [34].

Окремі положення Закону України «Про туризм» [10] (15 і частина 3 ст. 5), теж повинні враховувати фактор гірських місцевостей. Остання створює значні проблеми для приймаючих компаній гірських районів, оскільки більшість курортів у Криму і Карпатах мають яскраво виражену сезонність.

При формуванні стратегії розвитку гірського туризму в Україні необхідно враховувати зацікавленість європейських партнерів та їхній досвід. Наприклад, угода про співпрацю «Гірський туризм без кордонів» між Радою туризму Карпатського регіону та Саксонською радою з туризму спрямована на інтеграцію гірського туризму через спільні рекламні тури за маршрутом Україна-Німеччина-Україна. Ця ініціатива сприяє популяризації туристичного потенціалу Карпатського регіону на міжнародному рівні.

Україна також бере участь у проекті «Підтримка і розвиток туризму в гірських районах Європи», на реалізацію якого Євросоюз виділив 1 млн євро. Цей проект охоплює розвиток туризму у гірських районах п'яти країн, сприяючи обміну досвідом і вдосконаленню туристичної інфраструктури.

Крім того, підписана угода між Прикарпаттям і Сучавським повітом

Румунії передбачає вивчення румунського досвіду в розбудові сучасної регіональної туристичної інфраструктури, зокрема в організації зеленого та гірського туризму [13].

Слід також врахувати, що гірський туризм представлений велосипедним, кінним, сільським, екологічним, дельтапланерним, гірськолижним, лижним, альпінізмом, пішим, автотуризмом, мототуризмом, агротуризмом, спелеотуризмом. І кожен різновид гірського туризму вимагає державного врегулювання, захищеності та підтримки. Для подальшого розвитку гірського туризму в Україні необхідні не тільки наявні соціально-економічні, політичні, правові передумови, а й бажання ініціаторів цього руху поєднати унікальний демографічний потенціал гірських населених пунктів України з далекоглядною політикою держави стосовно розвитку відпочинку на селі.

Одним із найважливіших напрямів державної політики в туристичній галузі є підвищення ефективності інформаційно-комунікаційної інфраструктури, створення позитивного образу України як туристичної держави та активізація просування національного туристичного продукту як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку туристичних послуг завдяки організаційній та фінансовій підтримці підприємств та організацій туристичної галузі з боку центральних і місцевих органів виконавчої влади.

До основних досягнень щодо впровадження сталого туризму в Українських Карпатах належать [17] :

- використання природоохоронних територій (біосферні заповідники, національні і ландшафтні парки) для розвитку пізнавального і кваліфікованого туризму;
- добра збереженість культурної й етнографічної спадщини місцевих жителів, що сприятлива для розвитку різноманітних форм сталого туризму;
- відродження сільського туризму і перетворення його в один з маркових продуктів української частини Карпатського регіону;
- інституційне забезпечення впровадження елементів сталого туризму

через регіональні туристичні асоціації, природоохоронні установи, місцеві органи самоврядування та робочі групи з розвитку окремих форм туризму;

- нагромаджений досвід впровадження державними і громадськими організаціями проектів зі сталого туризму на регіональному і локальному рівні [17].

Отже, на сьогодні в Україні створено всі необхідні передумови для розвитку гірського туризму. А в подальшому розвиток системи управління гірським туризмом повинен охоплювати такі питання, як удосконалення структури управління, реалізація державної політики через координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та суб'єктів підприємництва. Важливе значення має врахування міжнародних стандартів та досвіду інших країн.

Тур гірською місцевістю «До вершин Прикарпаття»

Розробка туру – це складна багатоступінчаста процедура, що вимагає досить високої кваліфікації і є основним елементом технології туристського обслуговування. Лижний туризм (гірськолижний туризм) – різновид туризму на лижних засобах пересування.

Лижний туризм різноманітний: це і одноденні прогулянки по готових лижнях, і недільні переходи по засніжених цілих лісах, це і багатоденні автономні походи, складні експедиції в горах або в Антарктиді чи Арктиці, скі-тури (позатрасове катання) на гірських схилах без підйомників і гірськолижних курортів, сноубординг, сендбординг, гелі-скіінг.

Тому розробка даного туристського маршруту розрахована на відвідання найвідоміших канатних доріг, котеджів, готелів Буковеля і Драгобрата та ознайомлення ближче з їх культурою, традиціями Українських Карпат.

У даному випадку тур "Вершини Прикарпаття" є груповим – це спільна поїздка декількох осіб (не менше 10 чоловік) по єдиному маршруту й на однакових умовах.

Кількість чоловік у групі становить 20;

Кількість днів мандрування – 4; Об'єднання туристів в одну групу обумовлює спільністю інтересів і цілей поїздки, а також порівняно низькими цінами в порівнянні з індивідуальними турами у зв'язку з наданням групових знижок. Даний тип маршруту є тематичним, тому що тут переважає екскурсійне обслуговування й пізнавальна спрямованість.

По сезонності дії тур є зимовий. Маршрут тура: Київ – Ясіня – Київ

Транспорт: комфортабельний автобус (аудіо, CD, DVD, відео, кавоварка) до с. Ясіня Рахівського району Закарпатської обл. із зупинкою в Житомирії (рис. 2.3.2).

Розміщення в готелі „Ясіня” 3 зірки, двомісні і трьох місні номери.

Система харчування: сніданок. Перелік послуг: – проїзд автобусом Київ – Ясіня – Київ внутрішній трансфер на Буковель проживання; харчування –

сніданок, гірськолижна страховка. Невеликий приватний готель розташований поряд з центральною частиною смт. Ресторан на два зали: банкетний (до 30 чол.) і звичайний (до 20 чол.). Прекрасна кухня, якісне обслуговування.

Сауна з басейном, кімнатою відпочинку, вбиральні. Програма туру розроблена для туристів, різноманітність екскурсій і розваг робить тур насиченим і привабливим, перевагою туру є поєднання екскурсійного обслуговування та вільного часу туристів.

Конкурентоспроможність тура досягається за рахунок порівняно невеликої його вартості при максимальній насиченості екскурсіями і якісним сервісом.

Програма перебування:

1-й день. Зустріч групи на залізничному вокзалі м. Київ; трансфер до смт. Ясіня із зупинкою в Житомирі; Прибуття в смт. Ясіня готель „Ясиня”.

Чотириповерхова будівля, побудована в 2005 році. Власна доглянута територія свій пункт прокату гірськолижного спорядження. Національна гуцульська і угорська кухня, чистий, наповнений ароматом смол повітря, гірська природа додадуть Вашому відпочинку незабутні і приємні спогади.

Недалеко від центру селища розташувалася двоповерхова дерев'яна споруда – краєзнавчий музей. На фасаді будинку – меморіальна дошка на честь засновника селища, легендарного чабана Данила Струка, який також звів у Ясіні першу дерев'яну церкву. У краєзнавчому музеї можна побачити багато інших старовинних меблів, предметів побуту, знарядь праці, народного одягу та інструментів. Особливо привертають увагу старенькі дерев'яні ходулі для немовляти – з металевими коліщатками, відрабербениці, у яких із полонини носили молоко, вурду та бринзу, старенькі чесалки для вовни, схожі на страшні предмети для катувань, саморобні снігоступи – з дерев'яного каркасу та намотаних дротиків, архаїчні жорна і веретена, пральні дошки, різноманітні ковші, бочки, січкальні, ступи. У готельному комплексі «Скіфське полювання» облаштовано постійну виставку старовинних фото, деякі з них зроблені ще минулого та позаминулого століття. Світлина ілюструють найрізноманітніші

грані життя Гуцульщини – народні звичаї, побут, ремесла, політичні події. На фотоможна побачити, як колись творилася Гуцульська Республіка, як на Рахівщині проходили весілля, як працювали лісоруби.

2-й день. Сніданок, вільний час, Катання на Лижках в Ясіні або на Драгобраті: Драгобрат – найвисокогірніший лижний курорт в Україні. Саме урочище розташоване на висоті близько півтора кілометра над рівнем моря в 9 км від траси «Ужгород - Івано-Франківськ». Драгобрат не межує безпосередньо з жодним населеним пунктом - найближчий (село Ясіня) знаходиться аж за 12 кілометрів. Пригоди для лижників починаються ще по дорозі на Драгобрат. Дістатися сюди зовсім не просто. Від Ясіня на гірськолижний курорт ведуть 2 дороги, але обидві вони екстремальні, тому навіть фанатам пішого та автомобільного туризму настійно рекомендується скористатися послугами місцевих таксі, представлених ГАЗ-66 або УАЗ-469. Інші машини тут просто не пройдуть.

Драгобрат – справжнє лижне царство. Основні лижні траси та підйомники знаходяться на горі Стіг, яка внаслідок свого різноманітного рельєфу підходить для катання як початківцям, так і професіоналам. Лижні траси містяться в ідеальному стані, щодня вирівнюються ратраками. Снігових гармат у Драгобраті немає. Тому що вони там просто не потрібні. Курорт Драгобрат славиться своїм стійким і довгим зимовим кліматом: гори, що оточують цей гірськолижний курорт Лижний сезон триває 7 місяців на рік, з листопада по травень. У Драгобраті реально все: прірви, товстий сніг, вікові дерева, вузькі гірські перешийки, каменепادي і квітка едельвейса в недоступній скельній улоговині. І якщо ви не тільки проживете в цих екстремальних умовах, але і отримаєте задоволення від такої поїздки, то обов'язково повернетесь в цей суворий прекрасний край, овіяний легендами старовинними. Можливі походи на г.Близниці.гора Жандарми на яких розташовані канатні дороги, Найвища точка траси на горі Близниця – 1883 м, дістатися якої можна ретраками. Перепад висот на курорті становить 500 метрів. Загальна кількість трас: 1 – синя; 5 – червоних; 3 – чорних.

Довжина фрірайдний трас вимірам не підлягає – величезні багатокілометрові поля схилів Драгобрата представляють собою сотні варіацій для фрірайдний спусків. Наразі Працюють два крісельних підйомників та 8 бугельних витягів. Можливість відвідати різні ресторани, кафе-бари Драгобрата, такі як: "Казка Карпат", "Велика Ведмедиця", "Полонина", "Шовкова Косиця", "Кушавель" та інші де можна відвідати меню української та європейської кухні.

Повернення до готелю, вечеря, вільний час, для бажаючих сауна.

3-й день. Автобусна екскурсія в м. Яремче з відвіданням сувенірного ринку, ресторану „Гуцульщина” (шедевр гуцульської архітектури з дерева), Місто Яремча можна назвати музеєм під відкритим небом, нащастя, зберігшим велику кількість історичних, архітектурних пам'яток. Серед культових споруд міста особливу увагу заслуговують дерев'яні церкви - шедеври гуцульської сакральної архітектури. Про неземну красу гуцульських храмів у нас буде окрема розповідь. Тут можна провести прогулянку до водоспаду Пробій з дванадцятиметровим мостом над ним. По дорозі приверне вашу увагу височезний 28-метровий кам'яний залізничний міст.

Його спорудили над річкою Прут. Він свого часу вважався самим видатним пам'ятником дорожньої архітектури на усіх польських землях. Далі праворуч серед дерев можна бачити незвичайної форми дерев'яну споруду. Це пам'ятка архітектури – ресторан “Гуцульщина”. Інтер'єри оформлені в гуцульському стилі. Привітний персонал запропонує вам скуштувати традиційні смачні гуцульські страви. Знаходячись біля ресторану ви вже чуєте бурхливий плескіт водоспаду. Біля нього в будь яку пору року - скупчення туристів. Над водоспадом – чудовий пішохідний міст. Його було відреставровано і відкрито до святкування дня міста в липні 2009 року. Проходячи по цьому містку, ми потрапляємо на найбільший сувенірний ринок Яремчі. Це - Мекка народно-прикладного мистецтва. Тут представлені не окремі його види, а практично всі. З умілих і працьовитих рук місцевих майстрів виходять писанки, різблені, інкрустовані й випалені дерев'яні вази,

шкатулки, тарілі, ложки, діжки, різноманітний керамічний посуд, куманці, кахлі, скульптурки, вишиті й ткані сорочки, рушники, килими й верети, ліжники, вироби з бісеру, металу й шкіри на зворотньому шляху заїзд в Ворохту; вечеря, вільний час, сауна для бажаючих.

4-й день: Сніданок, виїзд на гірськолижний курорт Буковель, катання налижах. Відразу необхідно придбати абонемент на катання денне або за бажанням на нічне, також можна придбати VIP-картки. На курорті функціонують 63 траси:

- 14 “синіх” трас для новачків – вони найпростіші;
- 41 “червона” траса для просунутих лижників;
- 8 “чорних” трас для майстрів та професіоналів лижного спорту.

Для тих хто не вміє кататися на лижах чи сноубордах надаються послуги інструкторів. Також на Буковелі можна відвідати багато цікавих ресторанів, кафе-барів для обіду із різноманітною кухнею; повернення до готелю Ясиня, вечеря, вільний час.

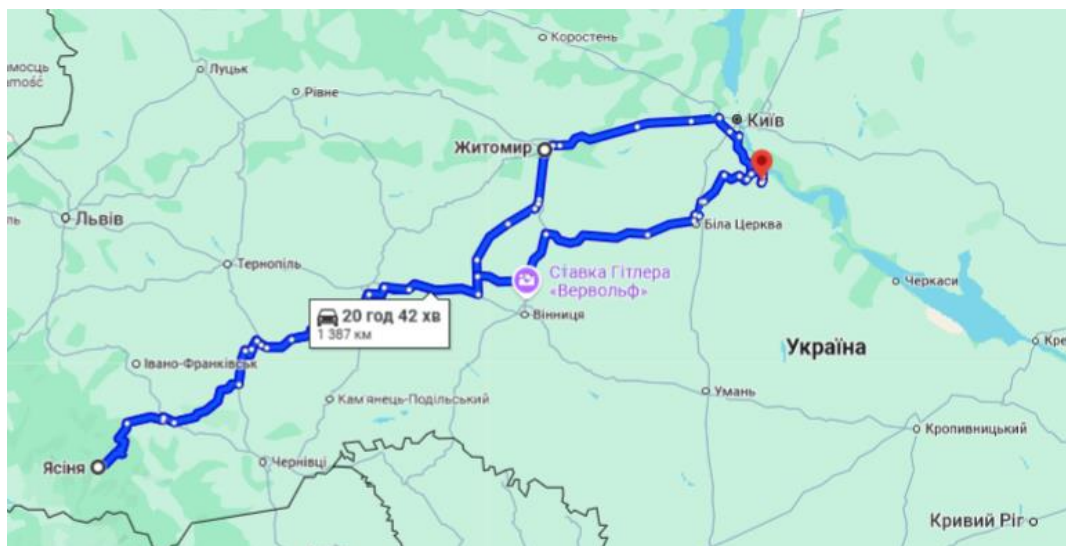

Рис .2.3.2 Маршрут туру гірською місцевістю «До вершин Прикарпаття»

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідивши питання розвитку гірського туризму можна зробити наступні висновки.

1. Більшість гірських територій в різній мірі володіють природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, але в силу ряду таких причин, як віддаленість від урбанізованих центрів і важкодоступність, в більшості залишаються слабо розвиненими і деградуючими.

2. Для сучасного етапу розвитку гірського туризму в світі характерна інтенсивна територіальна деконцентрація, яка більшою мірою стала наслідком розвитку сільського, автомобільного та екологічного туризму, а також освоєнням туристами природних територій, розташованих віддалено від крупних транспортних магістралей.

3. Туризм є найбільш ефективним засобом соціально-економічного розвитку гірських територій. Однак розвиток туризму необхідно розглядати як один із чинників сталого розвитку гірських територій, де стійкість розвитку гірських територій ґрунтується на коліконцептуальних обмежень, що зводяться до положень про те, що процес задоволення справжніх потреб має здійснюватися без шкоди для майбутнього: без виснаження природних, культурних ресурсів і без нанесення шкоди навколишньому середовищу.

4. Розвиток більшості видів туризму на гірських територіях, вимагають наявності специфічних ландшафтів та спеціалізованої інфраструктури. В більшості своїй, види гірського туризму не є масовими і високоприбутковими, що дає можливість їх розвитку тільки як додаткових послуг.

5. В силу ряду чинників політичного, економічного, а також національного характеру і традицій, у світовій практиці склалися різні національні системи організації, управління та регулювання розвитком гірськолижної туристичної сфери. Проте виділено три основні форми управління розвитком світових гірськолижних туристичних центрів.

6. Характерною тенденцією розвитку гірського туризму в Україні є

створення сприятливого організаційно-правового й економічного середовища для розвитку цієї галузі, формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту на основі використання природного та історико-культурного потенціалу України, забезпечення її соціально-економічних інтересів і екологічної безпеки. Важливою підставою ефективності розвитку гірських регіонів України, спрямованих для переходу гірських територій до сталого розвитку, є обґрунтування концептуальної моделі формування та реалізації стратегії сталого розвитку гірських територій.

7. При надзвичайному багатстві та різноманітності природно-ресурсного потенціалу гірських територій Карпатського регіону, його використання далеко не раціональне. Вихід гірських районів Українських Карпат з депресивного стану можливий лише за умови трансформації господарства регіону у напрямку підвищення рівня економічної ефективності та екологічної безпеки. Стратегію сталого розвитку гірських територій Українських Карпат варто реалізовувати поетапно.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпека туристів в Українських Карпатах. Поради рятувальників. URL: https://karpaty.rocks/sites/default/files/porady_ryatuvalnikov_v_karpatah.pdf.
2. Бобловський О. Ю. Розвиток спеціальних видів туризму в Україні. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. Харків, 2017. Вип. 182: Економічні науки. С. 278-287.
3. Буній І. Гірський туризм: світовий досвід та українська практика. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/4729/1/%d0%91%d1%83%d0%bd%d1%96%d0%b9.pdf>.
4. Всесвітня туристична організація. Офіційний веб-сайт. URL: <http://unwto.org/>.
5. Глушко В. Вектор розвитку туризму в Україні. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2019. №2. С. 64-75.
6. Гонтаржевська Л.І. Ринок туристичних послуг в Україні. Донецьк : Східний видавничий дім. 2008. 180 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=VFEIR&P21DBN=VFEIR&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=.
7. Гордієнко В. Туризм – рушій соціально-економічного розвитку країни. *XIII Міжнародний економічний форум*. 2013. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/gordienko.pdf.
8. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua.
9. Друк В. В. Правова основа гірського туризму як ефективна складова державно-правового механізму регулювання гірського туризму в Україні. *Публічне управління: теорія та практика*. 2011. №3. С.152-157. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/druk.htm.
10. Друк В. Розвиток гірського туризму як складова державної туристичної

політики України. *Державне управління та місцеве самоврядування*: Збірник наукових праць. 2012. Вип. 1 (12). С.127-137. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/druk3.htm.

11. Екологічний туризм та національні природні парки України. URL: <http://www.uaeta.net/wp-content/uploads/2019/B3.pdf>.

12. Жадан Т.А. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток гірського туризму. *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства*: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. С.147-150.

13. Заневська Л. Інформаційні аспекти підготовки фахівців з гірського туризму. URL: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/MSNU/2005-t3/tom3/42_Zanevs'ka.

14. Зінько Ю. В., Гнатяк І. С. Рекреаційна оцінка рельєфу та його трансформації в Українських Карпатах. *Сучасні проблеми і тенденції розвитку географічної науки*: Матеріали міжнар. конф. Львів, 2003. С. 241-243.

15. Зінько Ю. В., Горішевський П. А. Українські Карпати: екотуризм чи екотероризм? *Наукові вісті Галицької Академії*. 2009. Спец. вип. С. 3-5.

16. Зінько Ю. Екологічні аспекти рекреаційно-туристичної діяльності в Українських Карпатах. *Екологічна ситуація в Карпатах на початку XXI століття: сучасний стан і шляхи вирішення проблем*: Матеріали Міжнар. конф. Львів, 2013. С. 56-64.

17. Зінько Ю., Мальська М., Іваник М., Благодир С. Туризм у Карпатському регіоні: загрози для довкілля та способи сталого розвитку. *Вісник Львівського університету*. Серія географічна. 2014. Вип.45. С.443-451.

18. Ісаєнко В.М., Ніколаєв К.Д., Бабікова К.О., Білявський Г.О., Смирнов І.Г. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь): Навчальний посібник. К.: Вид-во Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2014. 300 с.

19. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

Ст. 141.

20. Климпуш Г.В. Соціально-економічні умови розвитку гірського туризму в умовах економічної інтеграції. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/996/1/Klympush%20G.V.%20M%D0%95%D0%9C%D0%A2%D0%B7%D0%BC%D1%96-51.pdf>.

21. Крикунова К. С. Гірський туризм. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір*: Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. м. Запоріжжя, 14 травня 2020 р.). Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2020. С.624-625.

22. Кудла Н.Є. Багатофункціональний розвиток сільських територій від базових ідей до активізації місцевого підприємництва. *Економіка України*. 2008. №1. С.62-72.

23. Кудла Н.Є., Шпара К. Місце туризму у стратегіях розвитку об'єднаних територіальних громад з врахуванням міжнародного досвіду. *Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика*: Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 31 жовтня - 1 листопада 2018 р.). Львів: ЛТЕУ, 2018. С. 281-285.

24. Кухтій А., Кухтій С. Формування туристичних маршрутів з використанням сучасних інформаційних технологій. *Проблеми та перспективи розвитку спортивно-технічних і прикладних видів спорту та екстремальної діяльності* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Львів, 2014. С. 115-118.

25. Любіцева О.О. Концепція формування опорного туристичного каркасу як основа впровадження стратегії сталого розвитку туризму в Україні. *Географія та туризм*. 2011. Вип.14. С.3-8.

26. Любіцева О.О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України: Навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2007. 369 с.

27. Мандюк Н. Л. Фактори сталого розвитку туризму гірських територій Львівської області. *Географія та туризм*. 2017. Вип.40. С.88-96.

28. Маховка В. М. Особливості гірського туризму. URL:

https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/14751/1/%D0%9C%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%.pdf.

29. Михайлишин Л. І. Туризм як напрям економічного розвитку високогірних регіонів Прикарпаття (на прикладі Яремчанського регіону). *Вісник ДІТБ*. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. 2008. №12. С.147-151.

30. Надієнко О.І. Правове регулювання сфери туризму: становлення та розвиток вітчизняного законодавчого інституту. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №3. С. 110-113.

31. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. К.: Видавництво: Альтерпрес, 2003. 352 с.

32. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Савчук А.Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 211 с.

33. Про внесення змін до Закону України “Про туризм”: Закон України. / *Відомості Верховної Ради України* [Текст]. 2004. №13. Ст. 180.

34. Про статус гірських населених пунктів в Україні. *Закон України*. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. №9. ст.58.

35. Про стимулювання розвитку регіонів (зі змінами та доповненнями) [Текст]. Закон України від 08.09.2005 р. № 2850-IV. *Відомості Верховної Ради*. К., 2005. № 51. Ст. 548.

36. Про туризм: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. №31. Ст.241 (в редакції від 04.08.2011). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nre>.

37. Регіональний туризм: стратегія, ресурси, перспективи розвитку: Монографія / Кол. авторів; ред. Н. П. Мешко, В. Є. Редько, О. П. Крупський. Дніпро, 2016. 321 с.

38. Спортивний, спортивно-оздоровчий туризм : анот. бібліогр. покажч. / уклад. І. Свістельник. Львів : [б. в.], 2017. 21 с.

39. Стадницький Ю. Сталий соціально-економічний розвиток гірських

регіонів. *Регіональна економіка*. 2004. №3. С. 12-18.

40. Сталий розвиток для України. Гірські райони. URL: <http://sd4ua.org/golovni-temi-stalogo-rozvitku/girski-rajoni/>.

41. Стан Карпат. Ініціативи Карпатського регіону. Рахів, 2001. 67 с.

42. Статистичний щорічник України за 2019 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2020. 465 с.

43. Статистичний щорічник України за 2020 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2021. 454 с.

44. Статистичний щорічник України за 2022 рік / Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера / відп. за вип. О.А. Вишневська. Київ, 2023. 387 с.

45. Стойко С., Крук Д. Роль природно-заповідного фонду Карпат у збереженні етнокультурної спадщини гуцулів, бойків, лемків. *Зелені Карпати*. 2004. №1-2. С.27-29.

46. Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018-2022 роки. URL: <http://sts-rrada.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Strategiya-rozvytku-girs%27kyh-terytoriy-1.pdf>.

47. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017>.

48. Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В. Спортивний туризм : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту. Л.: ЛДУФК, 2012. Ч. 1. 148 с.

49. Тимчук О. Перспективи розвитку гірського туризму. Збірник наукових праць. 2005. №7. С.31-34.

50. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія. К.: КНТЕУ, 2006. 537 с.

51. *Туризм у XXI столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості*: Матер. II-ої Міжнар. наук, практ. конф. (10-11 жовтня, 2005 р.). К.: Знання

України, 2006. 560 с.

52. Туристична діяльність в Україні у 2020 році: стат. бюлет. / [відп. за вип. О.О. Кармазіна]. К.: Державна служба статистики України, 2021. 78 с.

53. Туристичний імідж регіону: монографія / за ред. А.Ю. Парфіненка. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 312 с.

54. Чорненька Н. Вплив туризму на сталий розвиток регіону Українських Карпат. *Сталий розвиток – стан та перспективи* : матеріали міжнародного наукового симпозиуму SDEV'2018, Львів-Славське, Україна, 28 лютого–3 березня 2018 р. Львів : Панорама, 2018. С. 333-334.

55. Шуплат О.М. Формування поняття «туризм» в сучасній економічній науці *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4659>.

56. Яремче – туристичний центр Прикарпаття. URL: <https://dzerkalo.media/news/yaremche-u-tsifrah-statistichna-zvitnist-do-dnya-mista>.

57. Ястремська О. О. Сучасні світові тенденції розвитку туризму. *Проблеми економіки*. 2013. №1. С.22-27.

58. Kurek W. Turystyka na obszarach górkich Europy. Krakow: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellonskiego, 2004. 214 s.

59. McCool S. Sustainable Tourism in an Emerging World of Complexity and Turbulence. *Reframing Sustainable Tourism*. 2016. P.3-13.

60. Przezbórska L. Agroturystyka i turystyka wiejska w programach rozwoju terenów wiejskich Unii Europejskiej. *Rocz. Nauk. Stow. Ekonom. Rol. Agrobiz.* 2002. №4(6). S. 153-165.

61. Sardak S., Dzhyndzhoian V., Samoilenko A. Global innovations in tourism. *Innovative Marketing*. 2016. № 3. P. 45-50.

ДОДАТКИ

Додаток А

Передумови та чинники розвитку гірського туризму

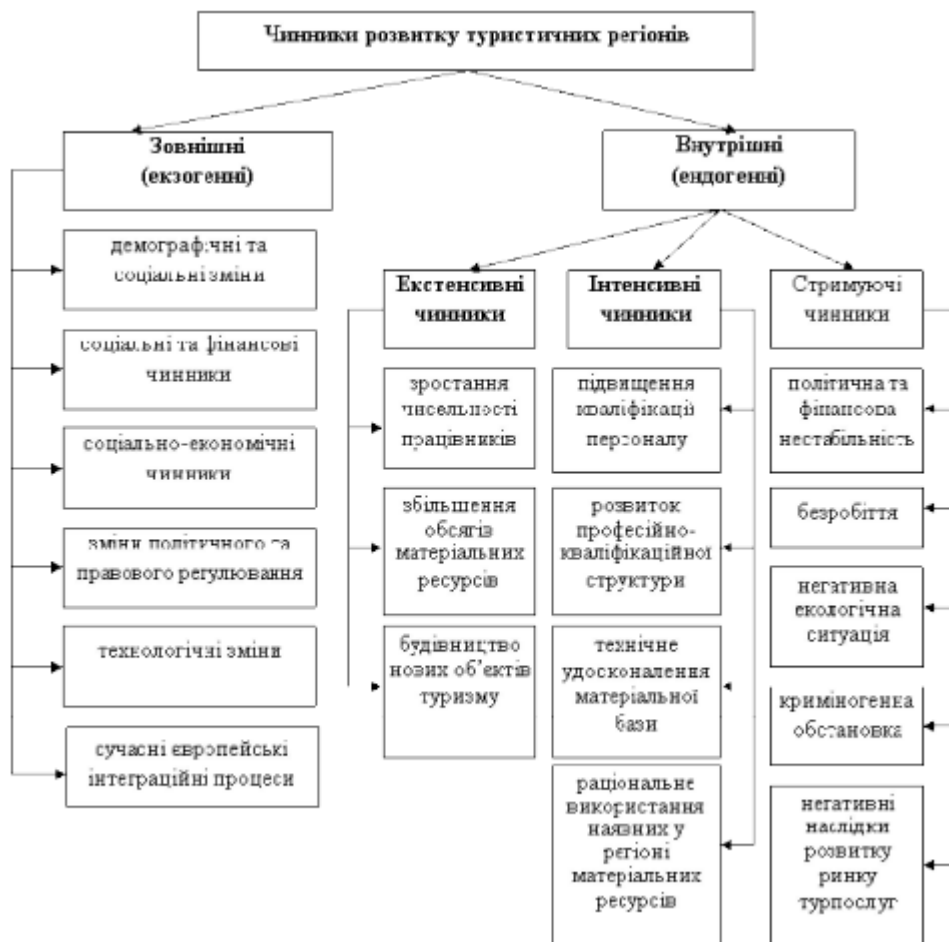

Рис. А. 1 Чинники розвитку гірських регіонів, за [20]